PROROCI

BOŽJI GLASNICI

GRAĐA ZA VJERONAUČNU OLIMPIJADU 2026./2027.

PROROCI – BOŽJI GLASNICI

Građa za vjeronaučnu olimpijadu 2026./2027.

Domagoj Runje

PROROCI – BOŽJI GLASNICI

Građa za vjeronaučnu olimpijadu učenika osnovnih i srednjih škola za školsku godinu 2026./2027.

Glas Koncila, Zagreb, 2026.

PROROCI – BOŽJI GLASNICI

Građa za vjeronaučnu olimpijadu
učenika osnovnih i srednjih škola
za školsku godinu 2026./2027.

Priredio:
Domagoj Runje

SADRŽAJ

1. TKO SU PROROCI? 7
Uvod 9
1. Značenje riječi prorok 10
1.1. Što znači prorokovati? 11
2. Riječi za proroke u biblijskom hebrejskom jeziku 12
3. Tko su biblijski proroci i što su proročke knjige 13
3.1. Proročke knjige u kršćanskom Starom zavjetu 14
3.2. Proročke knjige u hebrejskoj Bibliji 14

2. STARI ZAVJET I PROROCI 17
1. Proroci u Petoknjižju 19
1.1. Abraham – prorok koji zagovara 20
1.2. Mojsije – najveći prorok 20
1.3. Aron – prorok svećenik 23
1.4. Mirjam – proročica koja pjeva i pleše 24
1.5. Bileam – Jahvin vidjelac stranac 26
2. Proroci u povijesnim knjigama 27
2.1. Debora – proročica pobjede 28
2.2. Samuel – prorok izmoljen do Boga 29
2.3. Kralj Šaul među prorocima 30
2.4. Kralj David – prorok koji nadilazi vrijeme 31
2.5. Gad – prorok savjetnik 32
2.6. Natan – prorok koji opominje kralja 32
2.7. Ahija iz Šila – prorok povijesne prekretnice 32
2.8. Šemaja – prorok koji sprječava rat 33
2.9. Hananija, sin Jehuov – prorok koji upozorava 35
2.10. Prorok Ilija – prorok vjernosti 35
2.11. Elizej – prorok čudotvorac 37
2.12. Mihej, sin Jimlin – prorok koji trpi za istinu 40
2.13. Hulda – proročica koja tumači Zakon 41
2.14. Anonimni proroci – znak širine Božjega djelovanja 41
3. Četiri velika proroka 43
3.1. Izaija – evanđelist Staroga zavjeta 43
3.2. Jeremija – prorok novoga saveza 50

3.3. Ezekiel – prorok nade i obnove 55
3.4. Daniel – prorok vjernosti u progonstvu 59
4. Dvanaest malih proroka 62
4.1. Hošea – prorok Božje vjerne ljubavi 63
4.2. Joel – prorok obraćenja i Duha 65
4.3. Amos – prorok društvene pravednosti 66
4.4. Obadija – prorok Božje pravde 68
4.5. Jona – prorok koji ne može pobjeći od Boga 69
4.6. Mihej – prorok betlehemske nade 71
4.7. Nahum – prorok utjehe 73
4.8. Habakuk – prorok vjere u nevolji 74
4.9. Sefanija – prorok suda i nade 77
4.10. Hagaj – prorok pravih prioriteta 79
4.11. Zaharija – prorok Božje obnove 82
4.12. Malahija – prorok Božjega glasnika 84
5. Razdoblje bez proroka 86

3. PROROCI I NOVI ZAVJET 90
Ivan Krstitelj 92
Proročica Ana 94
Proroci u Djelima apostolskim 95
Apostol Pavao o prorokovanju 96
Isus prorok i ispunjenje proroka 98
Knjiga Otkrivenja kao proročka knjiga 100

**ZAKLJUČAK:
PROROCI – BOŽJI GLASNICI KROZ POVIJEST SPASENJA** 103

POPIS BIBLIJSKIH KNJIGA KOJE SE NAVODE U TEKSTU 109

1 POGLAVLJE

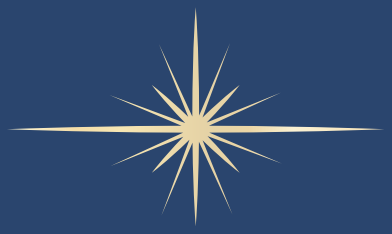

Tko su proroci?

1.

TKO SU PROROCI?

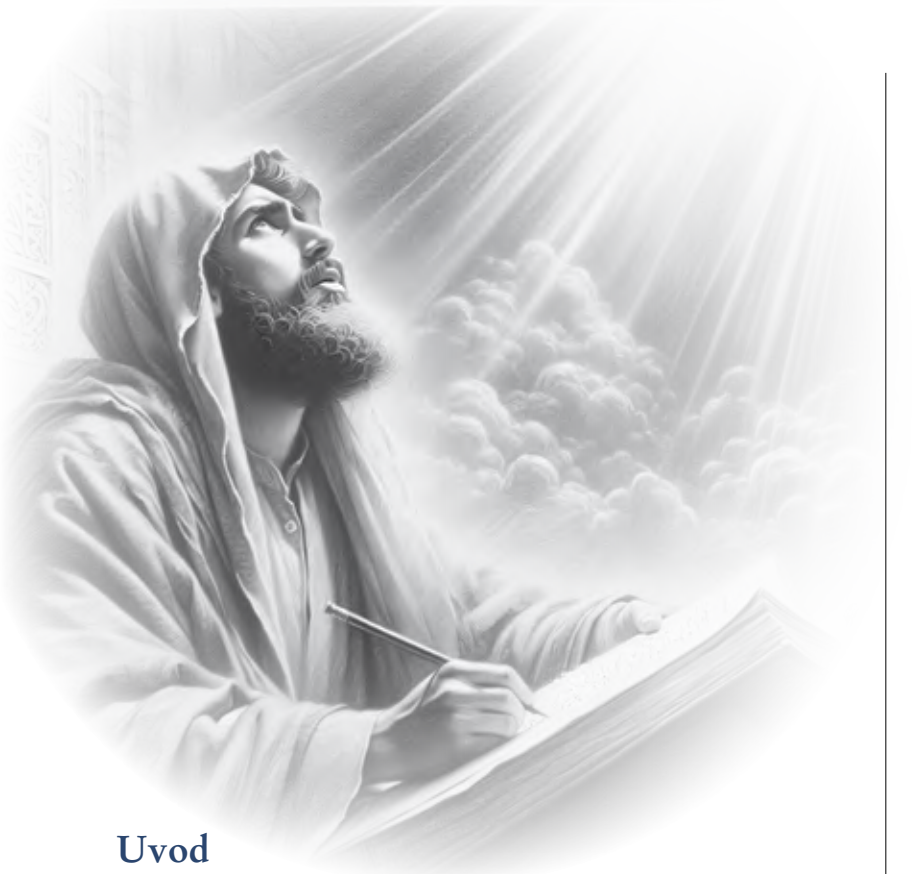

Uvod

Proroci su osobe koje Bog poziva i šalje da njegovu riječ prenose ljudima. U Bibliji oni nisu ponajprije ljudi koji predviđaju budućnost, nego Božji glasnici koji pomažu narodu razumjeti Božju volju i vjerno joj odgovoriti. Neki su proroci poznati po tome što je njihovo djelovanje opisano u različitim biblijskim knjigama, a drugi su ostavili zbirke svojih poruka i proroštava pa njihove knjige nose njihovo ime. Takve proroke nazivamo prorocima piscima. Njihove su riječi ponekad zapisivali oni sami, a ponekad njihovi učenici i sljedbenici, koji su brižno čuvali i prenosili njihovu poruku.

Proroci su djelovali u različitim razdobljima povijesti. Opominjali su narod kada se udaljavao od Boga, pozivali na obraćenje i vjernost Savezu te branili siro-

◆ U Bibliji proroci nisu ponajprije ljudi koji predviđaju budućnost, nego Božji glasnici koji pomažu narodu razumjeti Božju volju i vjerno joj odgovoriti.

1.
POGLAVLJE

Zadaća proroka bila je pomoći ljudima prepoznati Božje djelovanje u događajima vremena u kojem su živjeli.

mašne i potlačene ljude koji su doživljavali nepravdu. Često su upozoravali na posljedice grijeha i nevjernosti, ali su jednako tako donosili poruku nade, utjehe i Božje blizine. Njihova je zadaća bila pomoći ljudima prepoznati Božje djelovanje u događajima vremena u kojem su živjeli. Iako su proroci naviještali i buduće događaje, njihovo je glavno poslanje bilo govoriti u Božje ime ljudima kojima su se izravno obraćali. Zato proroke možemo opisati kao ljude koji slušaju Božju riječ, razumiju njezino značenje i hrabro je prenose drugima, čak i kada je to teško ili nepopularno.

1. Značenje riječi prorok

Hrvatska riječ *prorok* značenjski je vrlo bliska grčkoj riječi *prophētes*, koju su mnogi europski jezici, počevši od latinskoga, jednostavno preuzeli i prilago-

dili svojemu izgovoru. Tako se prorok latinski kaže *propheta*, talijanski *profeta*, njemački *Prophet*, engleski *prophet* itd.

Ta izvorno grčka riječ sastavljena je od dvaju dijelova: od prijedloga πρό (*pro*) u značenju »pred«, »ispred«, »prije« i glagola φημί (*phemi*) – »govoriti«.

Na sličan način nastala je i hrvatska riječ *prorok*. Ona je složenica od prijedloga *pro* i glagola *reći*. Otuda i oblici: proreći, proricati, prorokovati.

1.1. Što znači prorokovati?

Prvo značenje koje nam najčešće pada na pamet jest da prorok proriče buduće događaje, to jest da ima dar unaprijed reći što će se dogoditi. Biblija doista to navodi kao jedan od kriterija za razlikovanje pravoga i lažnoga proroka. U Ponovljenom zakonu piše:

◆ Prorok je izvorno grčka riječ sastavljena od dvaju dijelova: od prijedloga πρό (pro) u značenju »pred«, »ispred«, »prije« i glagola φημί (phemi) – »govoriti«.

»Kad prorok govori u ime Jahve pa se to ne zbude i riječ se ne ispuni, onda je to riječ koju Jahve nije kazao. U drskosti je taj prorok govorio. Nemoj od njega strahovati.« (Pnz 18, 22)

Ipak postoji još važniji kriterij. Ako bi se pojavio prorok čije se riječi doista ispune, ali on ljude odvodi od pravoga Boga, on nije pravi prorok, nego zavodnik (usp. Pnz 13, 2–4).

Tako dolazimo do dubljega značenja riječi *prorok*. To nije samo čovjek koji točno proriče budućnost, nego onaj koji govori u Božje ime. Prorok prenosi ljudima Božju poruku, i to ne po vlastitoj volji, nego zato što ga je Bog za to izabrao i poslao. On je Božji glasnik.

2. Riječi za proroke u biblijskom hebrejskom jeziku

U biblijskom hebrejskom jeziku za označavanje proroka upotrebljavaju se ponajviše tri riječi. Glavna i prevladavajuća jest riječ *navi*. Smatra se da ta

David, Daniel i Ilija, Jan Snellinck (I), 1585. - 1643. Proroci David, Daniel i Ilija stoje jedan pored drugoga u krajoliku.

riječ potječe iz starijega semitskoga jezičnoga sloja, povezanoga s akadskim jezikom, no njezino izvorno značenje nije sasvim sigurno. Najčešće se tumači kao onaj koji glasno govori, viče.

Druge dvije riječi koje se u biblijskom hebrejskom jeziku upotrebljavaju za proroka jesu *roeh* i *hozeh*. Obje se prevode riječju *vidjelac*, ali među njima postoje nijanse u značenju. U pojmu *hozeh* naglasak je na samom iskustvu vizije, u smislu da prorok prima Božju poruku kroz viđenje, bilo u snu bilo u nekom posebnom duhovnom stanju. S druge strane pojam *roeh* više ističe unutarnji uvid i sposobnost razumijevanja onoga što je viđeno.

Tako se sva tri pojma međusobno nadopunjuju. Prorok u smislu *hozeh* jest onaj koji ima viziju; kao *roeh* on ima uvid u njezino značenje; a kao *navi* tu poruku riječima glasno prenosi onima kojima je namijenjena.

Treba primijetiti da je riječ *navi* prevladala u upotrebi, a to se može objasniti time što ona najizravnije izražava odnos proroka i ljudi kojima je poslan. Oni koji slušaju prorokove riječi ne sudjeluju u njegovu iskustvu vizije niti u njegovu unutarnjem uvidu, ali mogu čuti njegov glas i razumjeti riječ koju im prenosi.

Kip proroka
Congonhas, Brazil

3. Tko su biblijski proroci i što su proročke knjige

Iako Biblija spominje i proroke drugih religija, kada govorimo o biblijskim prorocima u užem smislu, mislimo na proroke koje je Bog pozivao i slao da djeluju u njegovu izabranom narodu, Izraelu. Ti se proroci pojavljuju u svim dijelovima Biblije, ali postoji i jedan poseban njezin dio koji se naziva proročkim knjigama. Pri tome treba uočiti važnu razliku između kršćanskoga Staroga zavjeta i hebrejske Biblije.

3.1. Proročke knjige u kršćanskom Starom zavjetu

Freska 'Proroka' Fra Angelica i Luce Signorellija u Duomo di Orvieto

U kršćanskom Starom zavjetu proročkim se knjigama nazivaju četiri velika i dvanaest malih proroka. Veliki su proroci Izaija, Jeremija, Ezekiel i Daniel. Mali su proroci Hošea, Joel, Amos, Obadija, Jona, Mihej, Nahum, Habakuk, Sefanija, Hagaj, Zaharija i Malahija.

Treba reći da pridjevi »veliki« i »mali« ne označavaju važnost i veličinu proročkih likova, nego se odnose na opseg njihovih knjiga.

U rasporedu knjiga kršćanskoga Staroga zavjeta proročke knjige čine njegov četvrti i posljednji dio. Prvi dio je Petoknjižje, drugi su povijesne knjige, a treći mudrosne i poetske knjige. Smještanje proročkih knjiga na kraj Staroga zavjeta ima teološko značenje jer nakon njih slijedi Novi zavjet u kojem se ostvaruje dolazak Krista kojega su proroci navijestili.

3.2. Proročke knjige u hebrejskoj Bibliji

Hebrejska Biblija (koja se sva nalazi u kršćanskom Starom zavjetu) podijeljena je na tri dijela te ima drukčiju strukturu i raspored biblijskih knjiga: prvi dio je Zakon (Tora), drugi Proroci (Nevi'im), a treći Spisi (Ketuvim). Primjećujemo da u toj raspodjeli ne postoji zasebna skupina povijesnih knjiga iako one u njezinu sadržaju hebrejske Biblije postoje. Naime jedan dio knjiga koje kršćanski Stari zavjet naziva povijesnima ubraja se u Proroke.

■ Mozaik proroka Izaije, Jeremije, Ezekiela i Daniela, Bazilika svetog Pavla izvan zidina, Rim

Proročke knjige u Hebrejskoj Bibliji dijele se na rane (ili prednje) i kasne (ili stražnje) proroke. U rane proroke ubrajaju se knjige Jošua, Suci, Prva i Druga o Samuelu te Prva i Druga o Kraljevima. U kršćanskom Starom zavjetu te se knjige svrstavaju među povijesne pa njihov smještaj među proroke u hebrejskoj Bibliji pokazuje kako se u njezinu shvaćanju povijest promatra iz proročke perspektive. Naime Bibliju općenito (ne samo hebrejsku) ponajprije zanima Božje djelovanje u povijesnim događajima. Kada se opisuje neki povijesni događaj, glavno je biblijsko pitanje kakvu je ulogu u tom događaju imao Bog. Stoga je čitava biblijska povijest u tom smislu proročka povijest jer Bog progovara ne samo kroz ljude, nego i kroz događaje. Ipak, budući da su ovdje u središtu našega zanimanja proročki likovi, u nastavku ćemo njima posvetiti najviše pozornosti.

U kasne proroke hebrejske Biblije ubrajaju se tri velika proroka Izaija, Jeremija i Ezekiel te dvanaestorica malih proroka. Daniel, koji se u kršćanskom Starom zavjetu ubraja u velike proroke, u hebrejskoj Bibliji uopće ne spada u proročke knjige. Nalazi se u njezinu trećem dijelu, Spisima (*Ketuvim*).

2

POGLAVLJE

Stari zavjet i proroci

2.

STARI ZAVJET I PROROCI

To je pregled rasporeda proročkih knjiga u Starom zavjetu odnosno hebrejskoj Bibliji, ali se proroci pojavljuju i u drugim dijelovima Biblije. Stoga ćemo prije nego što počnemo govoriti o prorocima po kojima se nazivaju dotične biblijske knjige, reći nešto i o prorocima u ostalim dijelovima Staroga zavjeta.

1. Proroci u Petoknjižju

Petoknjižje je prvi i temeljni dio Biblije koji treba poznavati za razumijevanje čitavoga Svetoga pisma. U njem su opisani stvaranje svijeta i čovjeka, rana povijest čovječanstva i nastanak obitelji iz koje će se razviti Božji izabrani narod. Taj narod stjecajem okolnosti upada u egipatsko ropstvo iz kojega ga Bog izbavlja posredovanjem Mojsija. To je ukratko sadržaj pet prvih biblijskih knjiga: Knjiga Postanka, Knjiga Izlaska, Levitski zakonik, Knjiga Brojeva, Ponovljeni zakon. Evo osoba koje se u tim knjigama nazivaju prorocima ili imaju neke proročke crte.

2.
POGLAVLJE

1.1. Abraham – prorok koji zagovara

Abraham je prvi biblijski lik koji je izričito nazvan prorokom. Naime, Bog zapovijeda kralju Abimeleku: »Sada vrati čovjeku ženu njegovu; prorok (navi) je on; molit će se za tebe da ostaneš na životu. Ako je ne vratiš, znaj da ćeš umrijeti, ti i svi tvoji« (Post 20, 7).

Prvi biblijski lik s kojim u užem smislu započinje povijest Božjega izabranoga naroda jest Abraham. On je ujedno prvi lik koji je izričito nazvan prorokom (Post 20, 7). To se događa u zgodi kada Abraham dolazi u filistejsku zemlju Gerar i ondje, iz straha za vlastiti život, svoju ženu Saru predstavlja kao svoju sestru. Ne znajući pravu istinu, kralj Abimelek uzima Saru u svoju kuću kao ženu. No Bog mu se noću ukazuje u snu i upozorava ga da je učinio težak prijestup jer je žena koju je uzeo udana. Tada mu Bog zapovijeda da vrati Saru njezinu mužu i govori: »Sada vrati čovjeku ženu njegovu; prorok (*navi*) je on; molit će se za tebe da ostaneš na životu. Ako je ne vratiš, znaj da ćeš umrijeti, ti i svi tvoji« (Post 20, 7).

U tom je kontekstu Abraham izričito nazvan prorokom iako kao osoba nema one karakteristične crte koje nalazimo kod kasnijih biblijskih proroka. Naime u tom događaju Abraham nije predstavljen kao onaj koji prima Božju poruku i prenosi je drugima. Događa se upravo suprotno. Kralj Abimelek u snu prima Božju objavu koja se odnosi na Abrahama i njemu je prenosi. Ipak Abraham je prikazan kao posrednik i zagovornik koji će moliti za Abimeleka te će on, zahvaljujući toj molitvi, ostati na životu.

Time dolazi do izražaja još jedna temeljna dimenzija proročke službe: prorok je onaj koji stoji između Boga i ljudi i svojim zagovorom pridonosi očuvanju života. U tom smislu možemo reći da je Abraham prorok upravo zato što ima poseban odnos s Bogom i djeluje kao njegov posrednik.

1.2. Mojsije – najveći prorok

Mojsije je u Petoknjižju predstavljen kao najveći prorok iako nije često izričito nazivan tim naslovom. Njegova se proročka uloga ponajprije očituje u či-

njenici da ga je Bog izabrao da narodu objavi svoju nakanu da ga izvede iz egipatskoga ropstva. Tijekom puta iz Egipta prema obećanoj zemlji Bog sklapa Savez sa svojim narodom i objavljuje mu Zakon, a Mojsije pritom djeluje kao posrednik između Boga i naroda. Time on vrši istinsku proročku ulogu: narodu prenosi Božju riječ i vodi ga Božjim putom.

Da je Mojsije doista shvaćen kao prorok, potvrđuje i prorok Hošea, koji je djelovao u osmom stoljeću prije Krista. On kaže: »Po proroku izvede Jahve Izraela iz Egipta i po proroku on ga je čuvao« (Hoš 12, 13). U toj izjavi Mojsije je jasno označen kao prorok preko kojega Bog vodi i čuva svoj narod.

Iako je čitavo Mojsijevo djelovanje obilježeno proročkim poslanjem, važno je istaknuti i neka mjesta gdje se njegova posebnost izričito naglašava. Prvo među njima nalazimo u Knjizi Brojeva:

»Nađe li se među vama prorok, u viđenju njemu ja se javljam, u snu njemu progovaram. Ali nije tako sa slugom mojim Mojsijem. Od svih u kući mojoj najvjerniji je on. Iz usta u usta njemu ja govorim, očevidnošću, a ne zagonetkama, i lik Jahvin on smije gledati« (Br 12, 6b–8a).

Tijekom puta iz Egipta prema obećanoj zemlji Bog sklapa Savez sa svojim narodom i objavljuje mu Zakon, a Mojsije pritom djeluje kao posrednik između Boga i naroda.

»Ne pojavi se više prorok u Izraelu ravan Mojsiju – njega je Jahve poznavao licem u lice!« (Pnz 34, 10).

Te riječi Bog upućuje Mojsijevu bratu Aronu i sestri Mirjam nakon što su doveli u pitanje njegov jedinstveni položaj pitajući se: »Zar je samo Mojsiju govorio Jahve? Zar i nama nije govorio?« (Br 12, 2). Iako je Bog doista govorio i njima, tim se tekstom jasno ističe da je Mojsijeva objava neposrednija i dublja od objave drugih proroka.

U Ponovljenom zakonu Mojsije upozorava narod na Bogu mrske poganske prakse poput vračanja i gatanja, s kojima će se susresti u obećanoj zemlji. U tom kontekstu Mojsije izjavljuje: »Proroka kao što sam ja, iz tvoje sredine, od tvoje braće, podignut će ti Jahve, Bog tvoj: njega slušajte!« (Pnz 18, 15). Time pokazuje da će pravi Božji prorok, poput njega, biti onaj koji vjerno prenosi Božju riječ. Narod stoga ne smije slušati gatare i vračare, nego proroke koje šalje Bog.

Na završetku Petoknjižja, nakon Mojsijeve smrti na brdu Nebu, ponovno se naglašava njegova jedinstvenost: »Ne pojavi se više prorok u Izraelu ravan Mojsiju – njega je Jahve poznavao licem u lice!« (Pnz 34, 10).

Tim riječima ujedno se naglašava važna teološka misao da Bog kasnijim prorocima nije objavljivao novi Zakon poput onoga danoga po Mojsiju, nego ih je slao da narod vraćaju vjernosti već objavljenomu Zakonu. Zato se u posljednjoj proročkoj knjizi Staroga zavjeta, u knjizi proroka Malahije, kaže: »Spomenite se Zakona Mojsija, sluge moga, kome sam na Horebu propisao zakone i uredbe za sav Izrael« (Mal 3, 22).

Možemo reći da je to u Novom zavjetu potvrdio i Isus kada je rekao: »Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon ili Proroke. Nisam došao ukinuti, nego ispuniti« (Mt 5, 17). A kolika je važnost Mojsija za poznavanje samoga Isusa Krista izražena je ovim Isusovim riječima u Evanđelju po Ivanu:

»Uistinu, kad biste vjerovali Mojsiju, i meni biste vjerovali: ta o meni je on pisao. Ali ako njegovim

pismima ne vjerujete, kako da mojim riječima vjerujete?« (Iv 5, 46–47).

Tim riječima jasno se kaže da vjera u ono što je Bog objavio po Mojsiju dovodi do vjere u Isusa Krista. To je kršćanski pristup čitanju i razumijevanju biblijskih proroka.

1.3. Aron – prorok svećenik

Mojsijev brat Aron izričito je nazvan prorokom u kontekstu Mojsijevih susreta s faraonom. Bog je tada rekao Mojsiju: »Vidi! Faraonu ću te nametnuti kao božanstvo; tvoj brat Aron bit će tvoj prorok. Ti kazuj sve što ti naređujem, a tvoj brat Aron neka faraonu ponovi da pusti Izraelce te odu iz njegove zemlje« (Izl 7, 1–2).

Da bismo to još bolje razumjeli, treba se prisjetiti Božje objave Mojsiju u gorućem grmu (Izl 3 – 4). Kada je Bog izabrao i poslao Mojsija da izbavi njegov narod iz egipatskoga ropstva, Mojsije se opirao tomu pozivu jer se nije osjećao za to sposobnim i dostojnim. Jedan od razloga zbog kojih se smatrao nesposobnim bilo je to što nije bio rječit. Na to je Bog odgovorio: »Zar Aron, Levijevac, nije tvoj brat? Znam da je on vrlo rječit. Evo, baš ti izlazi ususret. Kad te vidi, obradovat će se u srcu. Ti govori njemu i u njegova usta

◆ Aron nije izravno nazvan Božjim prorokom, nego Mojsijevim. Bog govori izravno Mojsiju, ali kako je ovaj nevješt u govoru, njegove riječi narodu prenosi Aron.

Bog reče Mojsiju: »Ti govori njemu i u njegova usta stavljaj riječi. Ja ću biti i s tobom i s njime dok budete govorili; kazivat ću obojici što ćete raditi. Neka on mjesto tebe govori narodu. Tako će on tebi biti mjesto usta, a ti ćeš njemu biti mjesto Boga« (Izl 4, 14–16).

◆ Aron nije prorok u punom smislu riječi, jer objavu ne prima izravno od Boga, nego posredno, preko Mojsija. Njegova je proročka uloga stoga izvedena i posrednička. Tu možemo uočiti i određeni nagovještaj da služba prenošenja Božje riječi, koja se ovdje pojavljuje kod Arona, rodonačelnika svećenika, kasnije u određenom smislu pripada svim starozavjetnim svećenicima, čija je zadaća poučavati narod Zakonu (usp. Pnz 33, 10)

stavljaj riječi. Ja ću biti i s tobom i s njime dok budete govorili; kazivat ću obojici što ćete raditi. Neka on mjesto tebe govori narodu. Tako će on tebi biti mjesto usta, a ti ćeš njemu biti mjesto Boga« (Izl 4, 14–16).

U tim tekstovima jasno je definirana uloga proroka kao onoga koji ne govori sam od sebe, nego u ime onoga koji ga šalje. U ovom slučaju posebno je to što Aron nije izravno nazvan Božjim prorokom, nego Mojsijevim. Bog govori izravno Mojsiju, ali kako je ovaj nevješt u govoru, njegove riječi narodu prenosi Aron.

Važno je pritom primijetiti da Aron nije prorok u punom smislu riječi, jer objavu ne prima izravno od Boga, nego posredno, preko Mojsija. Njegova je proročka uloga stoga izvedena i posrednička. Tu možemo uočiti i određeni nagovještaj da služba prenošenja Božje riječi, koja se ovdje pojavljuje kod Arona, rodonačelnika svećenika, kasnije u određenom smislu pripada svim starozavjetnim svećenicima, čija je zadaća poučavati narod Zakonu (usp. Pnz 33, 10). Prema tome svećenička služba u sebi sadrži i proročku dimenziju jer je dužnost svećenika narodu prenositi Božju riječ. Ipak to ne znači da su svi proroci svećenici. Proročka je služba karizmatička i ne veže se uz jednu instituciju ili stalež: prorok može doći iz bilo kojega sloja naroda.

1.4. Mirjam – proročica koja pjeva i pleše

I Mojsijeva sestra Mirjam jednom je nazvana proročicom (Izl 15, 20). Bilo je to kada nakon prelaska preko Crvenoga mora predvodi pjevanje Mojsijeve pobjedničke pjesme. To se može promatrati kao rani nagovještaj onoga što će kasnije biti izraženije razvijeno u proročkoj i liturgijskoj ulozi hramskih pjevača, među kojima su mnogi bili potomci »kraljeva vidioca Hemana«, koji je u nadahnuću naviještao

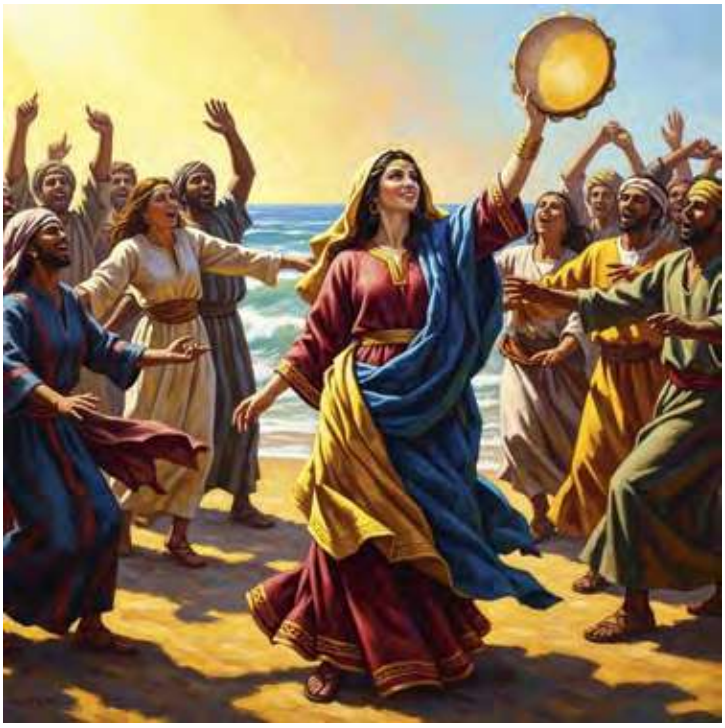

◆ U opisu pjevanja nakon prelaska preko Crvenoga mora svakako je vrijedno istaknuti i detalj da Mirjam nije samo pjevala, nego je uzela bubanj u ruke i zaplesala, a pridružile su joj se i sve ostale žene. Taj detalj upućuje na važnu ulogu žena u događaju izlaska iz egipatskoga ropstva jer nas podsjeća kako su Mojsija, rođenoga u vrijeme kada je faraon naredio da se pogube sva muška hebrejska djeca, spasile upravo žene, među kojima je bila i njegova sestra Mirjam (Izl 2, 1–10).

Božja djela i uzvisivao njegovu moć (1 Ljet 25, 5). To svjedoči o tome kako se pjevanje (osobito liturgijsko) može razumjeti kao proročka služba jer se i na taj način prenosi riječ Božja.

U opisu pjevanja nakon prelaska preko Crvenoga mora svakako je vrijedno istaknuti i detalj da Mirjam nije samo pjevala, nego je uzela bubanj u ruke i zaplesala, a pridružile su joj se i sve ostale žene. Taj detalj upućuje na važnu ulogu žena u događaju izlaska iz egipatskoga ropstva jer nas podsjeća kako su Mojsija, rođenoga u vrijeme kada je faraon naredio da se pogube sva muška hebrejska djeca, spasile upravo žene, među kojima je bila i njegova sestra Mirjam (Izl 2, 1–10). Stoga su one predvodnice u veselju nakon prelaska preko Crvenoga mora. One su na neki način i preteče žena koje će primati proroke i pomagati im u njihovu djelovanju, kao što je primjerice udovica iz Sarfate koja je primila proroka Iliju u vrijeme velike

gladi (1 Kr 17) i žena Šunamka koja je primila proroka Elizeja (2 Kr 4, 8–37). Možemo te žene usporediti i sa ženama koje su pomagale Isusu i njegovim učenicima (Lk 8, 1–3).

1.5. Bileam – Jahvin vidjelac stranac

Kada govorimo o prorocima u Petoknjižju, ne možemo izostaviti jedan lik koji nije bio Izraelac, ali je ipak prorokovao u Jahvino ime. Bio je to Bileam, koji je živio u Petoru u Mezopotamiji (Br 22, 5). Po njega je poslao moapski kralj Balak, u strahu od Izraelaca i njihove snage, te ga je unajmio da ih prokune. Međutim kad god je Bileam htio prokleti Izraelce, Bog je u njegova usta stavljao blagoslov (Br 23, 5. 11–12; 24, 10). Tako Bileam, kao poganski vidjelac koji govori po Jahvinoj riječi, postaje znak da proročko djelovanje u Božje ime nije ograničeno na samo jedan narod. Bog za svoje proroke izabire koga hoće.

◆ John Linell, *Prorok Balaam i anđeo,* 1859., čuva se u Muzeju likovnih umjetnosti, Houston (SAD).

2. Proroci u povijesnim knjigama

Kako smo već istaknuli, povijesne knjige Staroga zavjeta dijelom odgovaraju takozvanim ranim prorocima hebrejske Biblije. Riječ je o Knjizi o Jošui, Knjizi o Sucima, Prvoj i Drugoj knjizi o Samuelu te Prvoj i Drugoj knjizi o Kraljevima.

Ostale starozavjetne povijesne knjige u hebrejskoj Bibliji pripadaju Spisima (Ruta, Estera, Ezra, Nehemija, Prva i Druga knjiga Ljetopisa) ili ih u hebrejskom kanonu nema pa se nazivaju deuterokanonskima (Tobija, Judita, Prva i Druga knjiga o Makabejcima).

Ovdje se usredotočujemo na povijesne knjige koje u hebrejskoj Bibliji pripadaju skupini Proroka, a one obuhvaćaju razdoblje od Knjige o Jošui do Druge knjige o Kraljevima, koje traje približno od 1200. do 587. godine prije Krista.

◆ Knjige koje u hebrejskoj Bibliji pripadaju skupini Proroka obuhvaćaju razdoblje od Knjige o Jošui do Druge knjige o Kraljevima, koje traje približno od 1200. do 587. godine prije Krista.

◆ **Jošua**, Mojsijev pomoćnik i nasljednik uvodi narod u obećanu zemlju i djeluje kao vođa naroda u njezinu osvajanju i podjeli na dvanaest plemena.

S Knjigom o Jošui započinje dolazak Izraelaca u obećanu zemlju. Nakon toga slijedi vrijeme sudaca, kada narod još nema kralja, nego ga vode sudci. Oko 1000. pr. Kr. započinje kraljevstvo sa Šaulom, zatim Davidom i Salomonom. Nakon Salomonove smrti (oko 930. pr. Kr.) kraljevstvo se dijeli na Izrael (Sjeverno kraljevstvo) i Judu (Južno kraljevstvo). Zbog nevjernosti Bogu oba kraljevstva propadaju. Izrael pada 722. pr. Kr. pod najezdom Asiraca, a Juda 587. pr. Kr. pod Babiloncima, kada je razoren Jeruzalem i narod odveden u babilonsko progonstvo.

Mnogi likovi u tim knjigama, premda nisu izričito nazvani prorocima, imaju neke proročke crte. U

Knjizi o Jošui to je sam **Jošua,** Mojsijev pomoćnik i nasljednik koji uvodi narod u obećanu zemlju i djeluje kao vođa naroda u njezinu osvajanju i podjeli na dvanaest plemena. Njegova proročka crta uglavnom se odnosi na brigu za učenje i vršenje Zakona koji je Bog objavio Mojsiju.

U Knjizi o sucima to se može reći za gotovo svakoga sudca kojega je Bog podigao u narodu kao karizmatičnu osobu. Uz njih se spominje i **anonimni prorok** kojega Bog šalje Izraelcima u vrijeme njihove velike nevolje pod Midjancima. Narod je trpio jer se udaljio od Boga i počeo štovati druge bogove. Prorok ih zato podsjeća na Božja djela — kako ih je izbavio iz Egipta i doveo u obećanu zemlju — ali i jasno iznosi razlog njihove patnje: »Niste slušali moj glas.«

Ipak među tim osobama jedna izričito nosi i proročku titulu. Riječ je o Debori, ženi Lapidotovoj, čije je djelovanje opisano u četvrtom i petom poglavlju Knjige o sucima.

2.1. Debora – proročica pobjede

◆ Premda za sve sudce možemo reći da su imali proročke crte jer ih je podizao Bog i oni su u Božje ime djelovali među narodom, jedino je sutkinja Debora izričito nazvana proročicom (Suci 4, 4).

Premda za sve sudce možemo reći da su imali proročke crte jer ih je podizao Bog i oni su u Božje ime djelovali među narodom, jedino je sutkinja Debora izričito nazvana proročicom (Suci 4, 4). Djelovala je oko sredine 12. stoljeća prije Krista u ranom razdoblju sudaca. Ona sjedi pod palmom koja se naziva njezinim imenom, gdje joj narod dolazi tražiti savjet i pravdu, prepoznajući u njoj Božji autoritet. Kao proročica Debora prima riječ od Boga i prenosi je vojskovođi Baraku, pozivajući ga da povede Izrael u borbu protiv neprijatelja, kanaanskoga kralja Jabina koji je tlačio Izraelce. Iako Barak oklijeva,

ona ga ohrabruje i potvrđuje da će Bog biti s njima u bitki. Debora i osobno sudjeluje u vojnom pohodu, pokazujući hrabrost i povjerenje u Božji plan. Nakon pobjede nad Siserom, neprijateljskim vojskovođom, ona zajedno s Barakom izriče pjesmu zahvale Bogu. U toj pjesmi tumači događaje ne kao ljudsku zaslugu, nego kao djelo samoga Boga koji spašava svoj narod. Debora se tako pokazuje kao ona koja razumije dublje značenje povijesti i prepoznaje u njoj Božje djelovanje.

2.2. Samuel – prorok izmoljen do Boga

U Prvoj knjizi o Samuelu proročka uloga Samuela zauzima temeljno mjesto i oblikuje teološko razumijevanje prijelaza iz razdoblja sudaca u razdoblje kraljevstva. Okvirno to je razdoblje od oko 1050. do 1000. pr. Kr. Samuel je jedan od rijetkih biblijskih likova kojima je opisano rođenje. Njegova majka Ana bila je nerotkinja i molila je Boga da joj daruje dijete i zavjetovala se da će ga njemu posvetiti. To je i učinila kada je rodila sina i nadjenula mu ime Samuel, što znači »Bog je čuo«.

◆ Samuel je već kao dijete došao u svetište u Šilo. Kada je odrastao, izričito je nazvan prorokom Jahvinim i istaknuto je da je to prepoznao čitav narod (1 Sam 3, 20). Njemu se Bog objavljivao i otkrivao mu svoje planove, a Samuel je to prenosio narodu.

Tako je Samuel već kao dijete došao u svetište u Šilo, gdje je proveo djetinjstvo i mladost pod skrbljju tamošnjega svećenika Elija. Kada je odrastao, izričito je nazvan prorokom Jahvinim i istaknuto je da je to prepoznao čitav narod (1 Sam 3, 20). Njemu se Bog objavljivao i otkrivao mu svoje planove, a Samuel je to prenosio narodu. Uz to on aktivno sudjeluje u oblikovanju političke

stvarnosti, kada se uspostavlja monarhija. Samuel po Božjem nalogu pomazuje kralja Šaula, a kad se on pokazao nevjernim, opet po Božjoj zapovijedi pomazuje za kralja mladića Davida, čija će se dinastija utvrditi na prijestolju.

2.3. Kralj Šaul među prorocima

Nakon što ga prorok Samuel pomazuje za budućeg kralja Izraela (1 Sam 10, 1), Šaul dobiva nekoliko znakova koji će potvrditi da ga je Bog izabrao (1 Sam 10, 2–7). Jedan je od tih znakova to da će susresti skupinu proroka (1 Sam 10, 5). Kada ih susretne, na Šaula silazi Božji duh i on počinje prorokovati zajedno s njima, iako prije toga nije bio prorok (1 Sam 10, 6. 10). Ljudi koji su ga poznavali iznenađeni su tom promjenom pa nastaje poznata izreka: »Zar je i Šaul među prorocima?« (1 Sam 10, 11–12). Iako se kralj Šaul kasnije nije pokazao potpuno vjernim Jahvi (1 Sam 15, 10–23), ovaj događaj pokazuje da Bog može iznenada promijeniti čovjeka i osposobiti ga za posebnu ulogu te da proročki dar dolazi od Boga, a ne od ljudskih sposobnosti (1 Sam 10, 6. 9).

◆ Šaul dobiva nekoliko znakova koji će potvrditi da ga je Bog izabrao (1 Sam 10, 2–7). Jedan je od tih znakova to da će susresti skupinu proroka (1 Sam 10, 5). Kada ih susretne, na Šaula silazi Božji duh i on počinje prorokovati zajedno s njima, iako prije toga nije bio prorok (1 Sam 10, 6. 10).

Postoji i druga epizoda u kojoj Šaul prorokuje, ali tada već progoni novoizabranoga kralja Davida kako bi ga uhvatio (1 Sam 19, 9–10). Kad pošalje ljude po Davida, svaki put ih Božji duh zaustavi pa počnu prorokovati umjesto da izvrše zapovijed (1 Sam 19, 20–21). Na kraju dolazi i sam Šaul, ali i njega zahvati isti duh: počne prorokovati i potpuno zaboravi svoj naum (1 Sam 19, 23–24). Time Bog sprječava Šaula da učini zlo pa ljudi opet kažu: »Zar je i Šaul među prorocima?« (1 Sam 19, 24).

2.4. Kralj David – prorok koji nadilazi vrijeme

David je postao kralj u Izraelu oko 1000. godine prije Krista. U Starom zavjetu nigdje se izričito ne naziva prorokom. Ipak u Novom zavjetu apostol Petar ga tako naziva u svojem govoru na Pedesetnicu (Dj 2, 30). Petar tada tumači jedan psalam i pokazuje da njegove riječi ne govore samo o Davidu, nego i o Isusu. Navodi redak: »Jer mi nećeš ostaviti dušu u Podzemlju ni dati da pravednik tvoj truleži ugleda« (Ps 16, 10) i objašnjava da to ne može vrijediti za Davida jer je on davno umro i pokopan (Dj 2, 29). Zato zaključuje da je David tim riječima unaprijed govorio o Isusovu uskrsnuću (Dj 2, 31).

David kao pisac psalama razgovara s Bogom i pokazuje proročke osobine. Ipak Petar ga naziva prorokom jer u njegovim riječima vidi nešto više, poruku koja nadilazi njegovo vrijeme. Kao kralj kojemu je Bog obećao potomka (2 Sam 7, 12–16), David govori nadahnut Božjim Duhom i naviješta ono što će Bog tek učiniti. Zato možemo reći da David govori proročki. On prenosi Božju riječ i, premda toga nije potpuno svjestan, najavljuje dolazak i uskrsnuće Isusa Krista.

◆ David kao pisac psalama razgovara s Bogom i pokazuje proročke osobine. Ipak Petar ga naziva prorokom jer u njegovim riječima vidi nešto više, poruku koja nadilazi njegovo vrijeme. Kao kralj kojemu je Bog obećao potomka (2 Sam 7, 12–16), David govori nadahnut Božjim Duhom i naviješta ono što će Bog tek učiniti.

2.5. Gad – prorok savjetnik

Uz Samuela se pojavljuju i drugi proroci koji sudjeluju u ključnim događajima u vrijeme kralja Davida. Jedan od njih je prorok Gad, čije ime znači sreća. Bio je jedan od Davidovih savjetnika. Gad je pratio Davida još dok je bio progonjen i savjetovao ga u važnim trenutcima (1 Sam 22, 5). Također ga je ukorio u Božje ime kada je David pogriješio, osobito nakon popisa naroda (2 Sam 24, 11–14). Njegov primjer pokazuje da prorok vjerno prenosi Božju riječ, vodi i opominje, pomažući kralju i narodu da ostanu na pravom putu.

2.6. Natan – prorok koji opominje kralja

U vrijeme kralja Davida djelovao je i prorok Natan kao njegov savjetnik na dvoru. Ime mu doslovno znači »dao je«, ali se u biblijskom kontekstu razumije kao »Bog je dao«. Prenio je Davidu važnu Božju poruku da će njegovo kraljevstvo trajati zauvijek i da će iz njegove loze doći obećani kralj (2 Sam 7, 12–16). Natan je također pokazao hrabrost kada je ukorio Davida zbog njegova grijeha s Bat-Šebom. Ispričao mu je prispodobu kako bi mu pomogao da shvati svoju krivnju (2 Sam 12, 1–7). Njegov primjer pokazuje da prorok govori istinu u Božje ime, i kada je ona teška, te pomaže ljudima vratiti se Bogu.

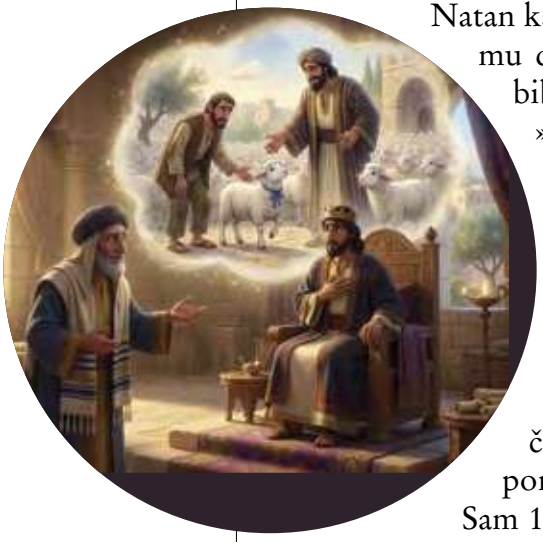

◆ Prorok Natan prenio je Davidu važnu Božju poruku da će njegovo kraljevstvo trajati zauvijek i da će iz njegove loze doći obećani kralj (2 Sam 7, 12–16).

2.7. Ahija iz Šila – prorok povijesne prekretnice

Prorok Ahija iz Šila djelovao je u vrijeme Davidova sina i nasljednika, kralja Salomona, koji je vladao pri-

bližno od 970. do 930. godine pr. Kr. Pred kraj Salomonove vladavine prorokovao je da će se, zbog njegove nevjernosti, kraljevstvo njegova oca Davida podijeliti na dva dijela. Ahija se susreo s Jeroboamom, Salomonovim službenikom, i simbolično razderao svoj plašt na dvanaest dijelova, predajući deset dijelova njemu. Time je navijestio da će Jeroboam postati kralj nad deset plemena (Sjeverno kraljevstvo Izrael), a pleme Judino i Benjaminovo ostat će pod vlašću Salomonova sina Roboama u Južnom kraljevstvu (1 Kr 11, 29–31). Ahija pokazuje da Bog upravlja poviješću i da vjernost ili nevjernost Bogu ima posljedice za cijeli narod.

◆ Hans Collaert I., *Jeroboam i prorok Ahija*, čuva se u Rijksmuseumu (Nizozemska)

2.8. Šemaja – prorok koji sprječava rat

Prorok Šemaja djelovao je nakon smrti kralja Salomona, u vrijeme podjele kraljevstva. Njegovo djelovanje povezano je s kraljem Roboamom, Salomonovim sinom. Kada je Roboam htio povesti rat protiv Sjevernoga kraljevstva (Izraela) da ga ponovno podvrgne svojoj vlasti, Šemaja je prenio Božju poruku da

to ne čini. Poručio mu je da je podjela kraljevstva dio Božjega plana pa je Roboam poslušao i odustao od rata (1 Kr 12, 22–24; 2 Ljet 11, 2–4). Kasnije Šemaja ponovno opominje Roboama i narod zbog njihove nevjernosti Bogu (2 Ljet 12, 5–7). Šemaja pokazuje da proroci nisu samo naviještali Božje sudove, nego su svojim djelovanjem htjeli donijeti mir i spriječiti sukobe među ljudima.

2.9. Hananija, sin Jehuov – prorok koji upozorava

Hananija (Jahve je milostiv), sin Jehuov, djelovao je u Sjevernom kraljevstvu, Izraelu, oko 900. godine pr. Kr., u vrijeme kralja Baše. Bog ga je poslao da prenese njegovu riječ kralju. Baša je činio zlo jer je štovao krive bogove i vodio narod u grijeh, a pritom je nasilno učvrstio vlast ubivši kralja Nadaba i istrijebivši njegovu obitelj (1 Kr 15, 27–29).

Hananija je navijestio da će zbog njegove nevjernosti propasti i njegova kraljevska kuća. Ono što je prorok najavio kasnije se i ostvarilo. Taj događaj, kao i mnogi drugi, pokazuje da prorok govori u Božje ime i opominje i kraljeve kada skrenu s pravoga puta, podsjećajući da svako djelo ima svoje posljedice.

2.10. Prorok Ilija – prorok vjernosti

Vrhunac proročkoga djelovanja u biblijskim povijesnim knjigama dolazi s likom proroka Ilije. Njegovo ime znači »Moj Bog je Jahve«, te već u sebi nosi temeljnu poruku njegova poslanja. Ilija se pojavljuje gotovo iznenada, bez uvoda, u vrijeme kada kralj Ahab i njegova žena Izebela u Sjevernom kraljevstvu, Izraelu, promiču štovanje Baala, oko 870.–850. pr. Kr. Njegovo djelovanje opisano je u 1 Kr 17 – 2 Kr 2.

Ilija nastupa kao snažan Božji prorok u razdoblju kada se narod udaljio od pravoga Boga. Na početku naviješta veliku sušu kao kaznu zbog nevjernosti (1 Kr 17, 1). Bog ga zatim čudesno uzdržava u pustinji i kod udovice u Sarfati (1 Kr 17, 2–16), gdje Ilija čini i čudo uskrišenja njezina sina (1 Kr 17, 17–24).

Gustav Dore, *Anđeo hrani proroka Iliju*

◆ Vrhunac Ilijina djelovanja događa se na gori Karmelu, gdje izaziva Baalove proroke i pokazuje da je Jahve jedini pravi Bog (1 Kr 18, 20. 39). Nakon toga događaja narod doživljava obraćenje.

Vrhunac njegova djelovanja događa se na gori Karmelu, gdje izaziva Baalove proroke i pokazuje da je Jahve jedini pravi Bog (1 Kr 18, 20. 39). Nakon toga događaja narod doživljava obraćenje. Ipak Ilija mora pobjeći pred kraljicom Izebelom te u pustinji susreće Boga na brdu Horebu, gdje prepoznaje njegovu prisutnost u »šapatu laganog i blagog lahora« (1 Kr 19, 12). Ilija se zauzima i za pravdu. Prekorava kralja Ahaba zbog nepoštenog oduzimanja Nabotine zemlje i najavljuje mu kaznu (1 Kr 21, 17–24).

Na kraju njegova života Bog ga uzima k sebi u ognjenim kolima (2 Kr 2, 1. 12). Time Ilija zauzima posebno mjesto u biblijskoj tradiciji jer se očekuje njegov ponovni dolazak.

U Novom zavjetu taj se očekivani dolazak prepoznaje u liku Ivana Krstitelja, koji dolazi »u duhu i snazi Ilijinoj« (Lk 1, 17). Sličnost između Ilije i Ivana vidi se i u načinu njihova života: obojica žive jednostavno i skromno te nose grubu odjeću s kožnatim pojasom oko bokova (2 Kr 1, 8; Mt 3, 4). No njihova

povezanost nije samo izvanjska, nego ponajprije u njihovoj misiji. Kao što Ilija brani vjeru u jedinoga Boga i poziva na obraćenje, tako Ivan pripravlja narod za dolazak Mesije.

U Isusovo vrijeme neki su ljudi smatrali da je Isus Ilija koji je ponovno došao. Kada je upitao učenike što ljudi govore o njemu, oni su odgovorili da jedni misle da je Ivan Krstitelj, a drugi Ilija (Mt 16, 14). Ilija se, zajedno s Mojsijem, pojavljuje uz Isusa na gori Preobraženja, a na križu, čuvši Isusov vapaj »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?«, koji na aramejskom jeziku glasi *Eli, Eli, lama sabahtani*, neki su pomislili da zaziva Iliju (Mt 27, 47). Ipak evanđelja pokazuju da Isus nadvisuje Iliju. Isus nije samo prorok koji govori u Božje ime, nego onaj koji na jedinstven način objavljuje Boga kao Božji Sin i, kao Mesija, dovodi do ispunjenja sve ono što su proroci navijestili.

Ilija, kao Božji glasnik, i danas zauzima važno mjesto u svijesti kršćanskih vjernika. Više od svih ostalih starozavjetnih proroka štuje se kao svetac te su mu posvećene mnoge crkve, kao svjedoku vjernosti Bogu i hrabra proročkoga poslanja.

2.11. Elizej – prorok čudotvorac

Prorok Elizej (hebr. *Eliša* – »Moj Bog je spasenje«) djelovao je u 9. stoljeću prije Krista u Sjevernom kraljevstvu Izraelu, u teškom vremenu političkih nemira

i vjerske nevjernosti. Bio je učenik i nasljednik velikoga proroka Ilije. Pratio ga je sve do njegova uznesenja na nebo te je primio »dvostruki udio« njegova duha (2 Kr 2, 9–15), čime je nastavio i proširio njegovo poslanje.

Elizejev život i djelovanje obilježeni su brojnim čudesima koja svjedoče o Božjoj blizini i djelovanju među ljudima. Biblija donosi petnaest njegovih čudesa koja se, premda se ne događaju tim redom, mogu podijeliti u tri skupine: čudesa u prirodi, čudesa u povijesnopolitičkim događajima i čudesa na ljudima.

U prvoj skupini, čudesima u prirodi, vidi se kako Bog po proroku djeluje u stvorenom svijetu. Elizej je na početku svoje službe razdijelio rijeku Jordan (2 Kr 2, 14). Zatim je ozdravio zatrovanu vodu u Jerihonu (2 Kr 2, 19–22). U vrijeme suše posredovao je da voda poteče u pustinji (2 Kr 3, 16–20), pročistio je otrovnu hranu (2 Kr 4, 38–41) te učinio da željezna sjekira ispliva na površinu vode (2 Kr 6, 1–7).

◆ U vrijeme suše posredovao je da voda poteče u pustinji (2 Kr 3, 16–20)

Drugu skupinu čine čudesa u povijesnopolitičkim događajima, gdje se očituje Božje vodstvo u životu naroda. Elizej je pridonio pobjedi nad Moapcima (2 Kr 3, 4–27), oslijepljenjem je svladao aramejsku vojsku i, umjesto da bude pogubljena, dao ju je nahraniti i pustiti da se vrati svojemu gospodaru (2 Kr 6, 8–23). Taj je događaj vrlo važan jer ističe vrijednost milosrđa i nadilaženja osvete. Premda je Elizej imao moć svladati neprijateljsku vojsku, nije dopustio njezino uništenje, nego je naredio da joj se iskaže dobrota, da ih nahrane i puste na miru. Time se pokazuje da prava Božja snaga ne leži u nasilju, nego

u praštanju i dobroti prema neprijateljima. Takav postupak prekida krug mržnje i otvara put miru, što potvrđuje i ishod događaja jer su neprijateljski pohodi prestali (2 Kr 6, 23).

Premda je Elizej imao moć svladati neprijateljsku vojsku, nije dopustio njezino uništenje, nego je naredio da joj se iskaže dobrota, da ih nahrane i puste na miru. Time se pokazuje da prava Božja snaga ne leži u nasilju, nego u praštanju i dobroti prema neprijateljima.

Nadalje, Elizej je navijestio i omogućio kraj velike gladi u Samariji (2 Kr 6, 24 – 7, 20), prorokovao je uspon Hazaela za kralja Arama (2 Kr 8, 7–15) te poslao jednoga od proročkih sinova, to jest jednoga svojega učenika da pomaže Jehua za izraelskoga kralja (usp. 2 Kr 9, 1–10).

U trećoj skupini, čudesima na ljudima, posebno dolazi do izražaja Božja briga za čovjeka i njegovo dostojanstvo. Elizej je kaznio dječake koji su mu se rugali zbog njegove ćelavosti (2 Kr 2, 23–25). Ta kazna može se činiti drastičnom, ali njome se naglašava da se nitko ne smije nikomu rugati jer je ruganje najgori oblik odnosa prema drugomu čovjeku. Nadalje, pomogao je jednoj siromašnoj udovici umnoživši ulje (2 Kr 4, 1–7). Ženi Šunamki koja ga je ugostila prorokovao je da će roditi sina, a zatim ga je i uskrisio kada je, već odrastao, iznenada umro (2 Kr 4, 8–37). Izliječio je sirijskoga vojskovođu Naamana od gube (2 Kr 5, 1–14); i nakon njegove smrti jedan je mrtvac oživio čim je, bačen u Elizejev grob, dotaknuo njegove kosti (2 Kr 13, 20–21).

Elizejevo djelovanje u svojoj je srži znak da je Bog blizu svojemu narodu i aktivno djeluje u njegovu životu. Kao Ilijin nasljednik on nastavlja proročku službu, ali je osobito usmjeren na konkretne potrebe ljudi: liječi, hrani, spašava i pomaže onima u nevolji.

Njegova čudesa pokazuju da Bog djeluje u prirodi, u povijesti i u životu pojedinca, ali i da traži obraćenje i pravednost. Elizej tako ne samo da donosi pomoć, nego i opominje i usmjerava narod.

2.12. Mihej, sin Jimlin – prorok koji trpi za istinu

Prorok Mihej, sin Jimlin, čije ime znači »Tko je kao Jahve?«, djelovao je u 9. stoljeću prije Krista u Sjevernom kraljevstvu Izraelu, osobito u vrijeme kralja Ahaba. Treba ga razlikovati od proroka Miheja koji ima knjigu sa svojim imenom i djelovao je u 8. stoljeću prije Krista.

Mihej nastupa u ozračju u kojem već djeluju proroci poput Ilije i Elizeja. S njima dijeli istu temeljnu zadaću. Štiti vjernost Jahvi i razotkriva nevjernost naroda i kraljeva. Poput Ilije suprotstavlja se kralju Ahabu i lažnim prorocima, a kao i Elizej djeluje u vremenu političkih napetosti i ratova. No za razliku od Elizeja, koji djeluje velikim brojem čudesa, Mihej se ističe ponajprije kao prorok riječi i vizije.

Njegovo najpoznatije djelovanje povezano je s Ahabovim planom da zarati za Ramot Gilead. Dok svi drugi proroci navješćuju pobjedu, Mihej jedini hrabro iznosi istinu: prorokuje poraz i kraljevu smrt te razotkriva da su drugi proroci zavedenim duhom naveli kralja na propast (1 Kr 22, 19–23). Zbog toga biva odbačen, zlostavljan i zatvoren, ali njegova se riječ na kraju pokazuje istinitom.

U tom smislu Mihej, sin Jimlin, stoji uz Iliju i Elizeja kao prorok koji jasno svjedoči da pravi prorok nije onaj koji govori ono što ljudi žele čuti, nego onaj koji vjerno prenosi Božju istinu, čak i pod cijenu osobne patnje.

2.13. Hulda – proročica koja tumači Zakon

Na kraju razdoblja kraljeva, u vrijeme reformi kralja Jošije u sedmom stoljeću prije Krista u Jeruzalemu, pojavljuje se proročica Hulda (hebr. *Huldah* – vjerojatno znači »ona koja skriva«, ali u biblijskom kontekstu nosi značenje Božje glasnice). Hulda se pojavljuje u posebnom povijesnom trenutku, kada je u Hramu pronađena jedna knjiga Zakona (2 Kr 22, 14–20; 2 Ljet 34, 22–28). Kraljevi izaslanici dolaze upravo k njoj da protumači Božju volju. Njezino proročanstvo potvrđuje da je narod dugo bio nevjeran Bogu te naviješta Božju kaznu, ali i milost za kralja Jošiju zbog njegove poniznosti. Hulda djeluje u istoj velikoj proročkoj tradiciji kao Ilija i Elizej, iako vremenski dolazi kasnije. Kao i oni, vjerno prenosi Božju riječ i poziva na obraćenje, ali se, za razliku od njih, ne ističe čudesima, nego autoritetom svoje proročke riječi i tumačenjem Zakona.

◆ Hulda se pojavljuje u posebnom povijesnom trenutku, kada je u Hramu pronađena jedna knjiga Zakona (2 Kr 22, 14–20; 2 Ljet 34, 22–28). Kraljevi izaslanici dolaze upravo k njoj da protumači Božju volju.

2.14. Anonimni proroci – znak širine Božjega djelovanja

Osim imenovanih proroka, u biblijskim povijesnim knjigama spominju se i anonimni nositelji proročke poruke.

✲ U Knjizi o sucima pojavljuje se prorok bez imena koji opominje narod zbog nevjernosti (Suci 6, 7–10).Također se spominje »Božji čovjek« koji dolazi

k Eliju i naviješta Božji sud nad njegovom kućom (1 Sam 2, 27–36).

* U vrijeme kraljeva pojavljuje se i anonimni prorok koji dolazi kralju Jeroboamu i najavljuje kaznu zbog idolopoklonstva (1 Kr 13, 1–10). U istom poglavlju spominje se i drugi prorok, čije ime nije navedeno (1 Kr 13, 11–32).

* Anonimni prorok opominje i kralja Ahaba nakon njegove pobjede jer nije poslušao Božju zapovijed (1 Kr 20, 35–43). Također prorok – učenik proroka – podsjeća Ahaba na njegov grijeh (1 Kr 20, 13–14. 22. 28).

* Osim pojedinaca spominju se i skupine proroka, svojevrsne proročke zajednice, koje djeluju karizmatski i kolektivno, često u stanju proročkoga zanosa (1 Sam 10, 5–6; 19, 20; 2 Kr 2, 37; 4, 38).

Djelovanje proroka u povijesnim knjigama Staroga zavjeta (od Knjige o Jošui do Druge knjige o Kraljevima) može se sažeti kao ključna duhovna i moralna korektivna snaga izraelskoga naroda. Proroci nisu samo navjestitelji Božje volje, nego i tumači povijesti: oni jasno pokazuju da uspjeh ili propast Izraela i Jude ovise o vjernosti savezu s Bogom.

U tim knjigama proroci djeluju kao savjetnici i kritičari kraljeva (npr. Natan, Ilija, Elizej), opominjući zbog idolopoklonstva i nepravde te pozivajući na obraćenje. Njihova riječ svjedoči da Bog aktivno upravlja poviješću i intervenira preko svojih izabranika. Oni su savjest naroda, podsjetnik na savez i mjerilo vjernosti.

Proroci koje smo prethodno spomenuli nemaju knjige koje je tradicija sačuvala pod njihovim imenom, nego je njihovo djelovanje utkano u povijesno-proročko pripovijedanje o Božjem izabranom narodu. No uz njih postoje i proroci koji su sami pisali ili su njihovi učenici i sljedbenici zapisali tekstove koji im se pripisuju.

U kršćanskom Starom zavjetu upravo se te knjige nazivaju proročkima te se, u rasporedu biblijskih knjiga, nalaze u posljednjem (četvrtom) dijelu Staroga zavjeta kao svojevrsna priprava za Novi zavjet. O njima ćemo govoriti u nastavku redom kako ih nalazimo u Bibliji.

3. Četiri velika proroka

U četiri velika proroka kršćanske Biblije ubrajaju se Izaija, Jeremija, Ezekiel i Daniel. Tako se zovu zbog veličine njihovih knjiga.

3.1. Izaija – evanđelist Staroga zavjeta

Prorok Izaija, čije ime na hebrejskom (*Ješa'jahu*) znači »Jahve je spasenje«, jedan je od najvažnijih proroka Staroga zavjeta. Samo značenje njegova imena već upućuje na središnju misao njegova navještaja: Bog spašava svoj narod i ostaje vjeran svojemu savezu.

Izaija je djelovao u Jeruzalemu, u Judejskom kraljevstvu, tijekom 8. stoljeća prije Krista, otprilike od 740. do 700. godine pr. Kr. Bio je suvremenik kraljeva Uzije, Jotama, Ahaza i Ezekije te je imao pristup kraljevskomu dvoru i važnim političkim zbivanjima. Njegovo djelovanje odvijalo se u vremenu velikih kriza, osobito pod prijetnjom asirske sile, kada su politički savezi i vojna strategija često bili važniji od pouzdanja u Boga. Upravo u takvim okolnostima Izaija naglašava da prava sigurnost ne dolazi od ljudske moći, nego od

vjernosti Bogu, što je u skladu i s biblijskim razumijevanjem povijesti u kojoj je od presudne važnosti čovjekov odnos s Bogom.

Iako nosi ime po jednoj osobi, Knjiga proroka Izaije, kakvu danas poznajemo, nije plod samo jednoga autora i razdoblja, nego obuhvaća dulje povijesno razdoblje i proročku tradiciju koja se razvijala kroz nekoliko generacija. Zato se uobičajeno dijeli na tri dijela, koji se povezuju s trima razdobljima.

Prvi dio (poglavlja 1–39), koji se pripisuje samomu proroku Izaiji iz 8. stoljeća, donosi snažne opomene narodu i njegovim vođama. Izaija osuđuje idolopoklonstvo, nepravdu i formalnu religioznost bez istinske vjernosti te poziva na obraćenje, upozoravajući da će nevjera dovesti do propasti. No, uz te opomene, već se na početku njegove knjige pojavljuje i snažna vizija nade i budućega mira:

»Dogodit će se na kraju danâ: Gora doma Jahvina bit će postavljena vrh svih gora, uzvišena iznad svih bregova. K njoj će se stjecati svi narodi, nagrnut će mnoga plemena i reći: 'Hajde, uziđimo na goru Jahvinu, pođimo u dom Boga Jakovljeva! On će nas naučiti svojim putovima, hodit ćemo stazama njegovim. Jer će iz Siona zakon doći, iz Jeruzalema riječ Jahvina.' On će biti sudac narodima, mnogim će sudit' plemenima, koji će mačeve prekovati u plugove, a koplja u srpove. Neće više narod dizat' mača protiv naroda nit' se više učit' ratovanju« (Iz 2, 2–4).

Ta slika pokazuje da Izaijina poruka ne ostaje samo u okviru opomene, nego otvara pogled prema univerzalnomu miru koji dolazi od Boga i obuhvaća sve narode.

U tom kontekstu posebno je važno proroštvo o Emanuelu (Iz 7, 14), koje nastaje u vrlo konkretnoj povijesnoj situaciji u 8. stoljeću prije Krista, oko 734. – 732. pr. Kr., za vrijeme tzv. sirskoefrajimskoga rata. Naime judejski kralj Ahaz suočen je s vojnom prijetnjom susjednih kraljevstava (Sirije i Izraela) koja žele prisiliti Judeju na savez protiv Asirije. U strahu Ahaz

Prorok Izaija, vitraj Siegera Ködera u crkvi sv. Jakova u Hohenbergu u Njemačkoj

razmišlja o političkim i vojnim rješenjima, umjesto da se pouzda u Boga. Tada prorok Izaija dolazi k njemu s porukom da ostane miran i vjeruje Gospodinu. Kao znak Božje prisutnosti i zaštite Izaija izriče proroštvo: »Evo, začet će djevica i roditi sina i nadjenut će mu ime Emanuel« (Iz 7, 14), što znači »Bog s nama«.

U izvornom povijesnom kontekstu to je znak da Bog nije napustio svoj narod i da će prijetnja ubrzo proći. Pritom se proroštvo o Emanuelu vjerojatno neposredno odnosilo na rođenje Ahazova sina, budućega dobroga kralja Ezekije, kao konkretan znak Božje prisutnosti u danom povijesnom trenutku. No istodobno to proroštvo nadilazi neposrednu situaciju te u sebi nosi dublju, mesijansku dimenziju koja se u punini ostvaruje u Isusu Kristu. U kršćanskoj tradiciji ono se tumači u svjetlu Isusova rođenja od Djevice Marije (Mt 1, 23) te stoga dobiva i mariološko značenje. Marija se prepoznaje kao ona koja u punini prima i ostvaruje Božje obećanje, postajući Majkom Emanuela, Boga s nama. Tako se u njezinu pristanku na Božju riječ očituje savršeno pouzdanje u Boga, nasuprot Ahazovu strahu i nevjeri, čime ona postaje uzor vjernosti i otvorenosti Božjemu djelovanju u povijesti spasenja.

Drugi dio (poglavlja 40–55), zove se i Deuteroizaija (Drugi Izaija). Nastao je u vrijeme babilonskoga sužanjstva u 6. stoljeću pr. Kr. i donosi sasvim drugačiji ton. Narod je u progonstvu i treba ohrabrenje pa prorok naviješta utjehu i novu nadu: »Tješite, tješite moj narod« (Iz 40, 1). Bog se objavljuje kao jedini Stvoritelj i Gospodar povijesti koji će izbaviti svoj narod iz sužanjstva.

Već na početku ovoga dijela odjekuje snažan poziv nade i pripreme: »Glas viče: ‘Pripravite Jahvi put kroz pustinju. Poravnajte u stepi stazu Bogu na-

šemu'« (Iz 40, 3). U izvornom kontekstu taj poziv izražava sigurnost da Bog dolazi izbaviti svoj narod iz sužanjstva i vratiti ga u domovinu. Slika pustinje i priprave puta preuzima motiv svečanoga dolaska kralja. Narod je pozvan pripraviti put kako bi Gospodin mogao doći i povesti svoj narod u novo oslobođenje. Pritom pustinja, mjesto kušnje i napuštenosti, postaje prostor Božjega zahvata i novoga početka.

Taj tekst ujedno ima snažnu teološku simboliku: Bog nije udaljen, nego dolazi k svojemu narodu, vodi ga i obnavlja. U novozavjetnom svjetlu te riječi dobivaju dodatno značenje jer ih evanđelja primjenjuju na Ivana Krstitelja, koji kao »glas u pustinji« pripravlja put dolasku Isusa Krista (Mt 3, 3; Mk 1, 3; Lk 3, 4; Iv 1, 23).

U istom ozračju radosne vijesti o Božjem dolasku i spasenju nalazi se i poznati redak: »Kako su ljupke po gorama noge glasonoše radosti koji oglašava mir, nosi sreću, i spasenje naviješta, govoreć Sionu: 'Bog tvoj kraljuje!'« (Iz 52, 7).

Ta slika prikazuje glasnika koji donosi vijest o oslobođenju iz sužanjstva i povratku u domovinu. No i ona istodobno nadilazi svoj prvotni kontekst jer govori o radosnoj vijesti spasenja koje dolazi od Boga. Upravo zato taj tekst možemo razumjeti kao starozavjetni nagovještaj onoga što će Novi zavjet nazvati evanđeljem (radosnom viješću) – spasenjem koje se u punini ostvaruje u Isusu Kristu. Novi zavjet tu sliku izravno preuzima i primjenjuje na navjestitelje evanđelja, pokazujući da je ista radost oslobođenja sada univerzalna i namijenjena svim ljudima.

Sveti Jeronim, u prvoj poslanici prijatelju Paulinu Nolanskomu (Epistula 53) u kojoj govori u učenju Svetoga pisma, kada govori o proroku Izaiji, kaže: »Čini mi se da on nije toliko prorok koliko evanđelist.« Time želi naglasiti koliko je Izaijin navještaj blizak novozavjetnoj poruci i koliko snažno unaprijed naviješta Krista i njegovo djelo spasenja.

Mozaik proroka Izaije na pročelju bazilike svetog Pavla izvan zidina, Rim, Italija

U ovom dijelu osobito se ističe i lik Sluge Jahvina, opisan u četiri pjesme (Iz 42, 1–9; 49, 1–6; 50, 4–11; 52, 13 – 53, 12). Te pjesme prikazuju tajanstvenu osobu koju Bog izabire da donese pravdu narodima, bude svjetlost poganima i, osobito, da trpljenjem i patnjom donese spasenje drugima. Sluga Jahvin ne uzvraća nasiljem, nego ponizno prihvaća patnju, pa čak i smrt, za dobro drugih.

U kršćanskoj tradiciji te su pjesme prepoznate kao jedno od najdubljih starozavjetnih proroštava o Isusu Kristu. Osobito četvrta pjesma (Iz 52, 13 – 53, 12), koja govori o Sluzi koji »naše bolesti ponese« i »za naše grijehe bi proboden«, tumači se kao proročki opis Kristove muke i smrti. Novi zavjet više puta preuzima te slike i primjenjuje ih na Isusa, naglašavajući da se u njemu ispunja lik patničkoga Sluge koji svojom žrtvom donosi spasenje cijelomu čovječanstvu.

Prorok Izaija, Stari zavjet, detalj glavnog oltara Siegera Ködera u crkvi sv. Josipa u Bad Urachu, Njemačka

Treći dio (poglavlja 56–66), koji potječe iz vremena nakon povratka iz sužanjstva, govori o obnovi zajednice u Jeruzalemu. **Tritoizaija** ili **Treći Izaija** poziva narod na vjernost, pravednost i iskreno bogoslužje, ali istodobno snažno naglašava univerzalnost Božjega spasenja. Spasenje nije više shvaćeno samo kao dar ograničen na Izrael, nego kao dar otvoren svim ljudima koji žive prema Božjoj volji. Posebno se ističe poruka da su i stranci (tuđinci), ako vrše Božje zapovijedi i ostaju vjerni Savezu, uključeni u Božji narod: »Sinovi tuđinski koji pristaju uz Gospodina… njih ću dovesti na svoju svetu

goru… jer će se Dom moj zvati Dom molitve za sve narode« (Iz 56, 6–7).

Time Izaija donosi snažnu viziju zajednice koja nadilazi granice naroda i etničke pripadnosti te otvara perspektivu univerzalnoga zajedništva s Bogom. Ta poruka ide ruku pod ruku s pogledom prema budućnosti, prema novomu nebu i novoj zemlji u kojima će Bog potpuno obnoviti svoj narod i uspostaviti pravednost za sve.

Zbog snage i dubine svoje poruke Izaija ima posebno mjesto i u Novom zavjetu, gdje je jedan od najčešće citiranih proroka. Njegove se riječi tumače kao proročki navještaji koji se ostvaruju u Isusu Kristu.

Posebno je značajan događaj opisan u Evanđelju po Luki (Lk 4, 16–21), kada Isus dolazi u sinagogu u Nazaretu, uzima svitak proroka Izaije i čita riječi: »Duh Gospodnji na meni je jer me pomaza… posla me blagovjesnikom biti siromasima…« (Iz 61, 1–2). Nakon čitanja Isus kaže: »Danas se ispunilo ovo Pismo što vam još odzvanja u ušima.« Tim činom on jasno pokazuje da se u njemu ispunjaju Izaijina proroštva. On je Pomazanik koji donosi spasenje, oslobođenje i novu nadu, i to ne samo Izraelu, nego svim ljudima.

Tako Knjiga proroka Izaije povezuje povijest Izraela s univerzalnom porukom spasenja.

Prorok Izaija zauzima jedinstveno mjesto među starozavjetnim prorocima jer njegova poruka obuhvaća cijeli raspon povijesti spasenja: od opomena i poziva na obraćenje preko utjehe u vrijeme kušnje do snažne nade u konačnu obnovu i univerzalno spasenje. Njegova proroštva nadilaze konkretne povijesne okolnosti i otvaraju se prema budućnosti u kojoj Bog dolazi kao Spasitelj svojega naroda.

U kršćanskoj tradiciji Izaija se s pravom naziva i »evanđelistom Staroga zavjeta« jer njegove riječi

Kip proroka Izaije (Isaias) na Španjolskom trgu (Piazza di Spagna) u Rimu, Italija

na izniman način naviještaju Krista: od proroštva o Emanuelu preko lika Sluge Jahvina koji trpi za druge pa sve do vizije spasenja za sve narode. Ta blizina novozavjetnoj poruci očituje se i u kršćanskoj kulturnoj baštini. Primjerice, okosnica libreta znamenitoga Händelova oratorija *Mesija* satkana je od tekstova proroka Izaije. Kroz njih se prati otajstvo Krista – od najave njegova dolaska preko njegova javnoga djelovanja pa sve do njegove muke, smrti i uskrsnuća.

Otisak glinenog pečata s Izaijinim potpisom, pronađen u Jeruzalemu

Time Izaijina riječ nastavlja živjeti ne samo u biblijskom tekstu, nego i u liturgiji, teologiji i umjetnosti, svjedočeći kroz stoljeća o Bogu koji dolazi, spašava i obnavlja čovjeka i cijeli svijet.

3.2. Jeremija – prorok novoga saveza

Prorok Jeremija jedna je od najsnažnijih i najtragičnijih osoba Staroga zavjeta. Njegovo ime (hebr. *Jirmejahu*) znači »Jahve uzvisuje« ili »Jahve podiže«, što ujedno odražava temelj njegove proročke poruke: Bog ostaje vjeran svojemu narodu čak i u vremenu kazne i propasti.

Prorok Jeremija u katedrali San Rufino, Agostino Silva (1672).

Jeremija je rođen u Anatotu nedaleko od Jeruzalema oko 650. godine prije Krista, u svećeničkoj obitelji. Njegovo proročko djelovanje započinje oko 627. pr. Kr., u vrijeme kralja Jošije, a traje sve do pada Jeruzalema 587./586. pr. Kr. i nakon njega. Djelovao je u jednom od najdramatičnijih razdoblja povijesti Judeje.

Na početku svojega poslanja Jeremija se opire Božjemu pozivu: »A ja rekoh: ‘Ah, Gospode Jahve, gle, ja ne umijem govoriti: dijete sam’« (Jr 1, 6). Tradicionalno se smatra da mu je tada bilo tek šesnaest godina i možemo razumjeti njegovu reakciju. No Bog Jeremiju ohrabruje i poziva da bude prorok narodima, obećavajući mu svoju blizinu i zaštitu.

Geopolitička situacija u kojoj Jeremija djeluje vrlo je nestabilna. Asirsko carstvo slabi, a na svjetskoj

Prorok Jeremija proživio je teška vremena, vremena otpadništva. Izrael je bio u ropstvu zbog grijeha i neposlušnosti Bogu. Jeremijina proročanska poruka nije bila baš prihvaćena

pozornici uzdižu se Babilonsko i Egipatsko kraljevstvo. Judeja se nalazi između tih sila i često donosi pogrješne političke odluke. Jeremija zauzima jasno, ali nepopularno stajalište: babilonsku vlast vidi kao dio Božjega plana. Zato čak naziva Nabukodonosora Božjim slugom:

»Sada, dakle, sve te zemlje dajem u ruke Nabukodonozoru, kralju babilonskom, sluzi svojemu; dajem mu i poljsko zvijerje da mu služi« (Jr 27, 6) te poziva na pokornost: »Upregnite se u jaram kralja babilonskoga i pokorite se njemu i narodu njegovu da ostanete živi« (Jr 27, 12).

Zbog takvih poruka prorok je bio progonjen. U vrijeme kralja Sidkije, tijekom opsade Jeruzalema, velikaši su ga optužili za izdaju te ga bacili u čatrnju: »Tada pograbiše Jeremiju i baciše ga u čatrnju kraljevića Malkije, što je bila u tamničkom dvorištu, i oni ga spustiše na užetima. Ali u čatrnji ne bijaše vode, već samo glib, tako da Jeremija propade u glib« (Jr 38, 6).

»Tada pograbiše Jeremiju i baciše ga u čatrnju kraljevića Malkije, što je bila u tamničkom dvorištu, i oni ga spustiše na užetima. Ali u čatrnji ne bijaše vode, već samo glib, tako da Jeremija propade u glib« (Jr 38, 6).

Kralj Sidkija imao je dvojak odnos prema njemu: s jedne strane slušao ga je i potajno tražio njegov savjet, a s druge strane bio je preslab da mu otvoreno stane u obranu, pa je popuštao pritiscima svojih službenika. Jeremija je naposljetku spašen posredovanjem Ebed-Meleka (Jr 38, 7–13).

U beznadnoj situaciji, dok je Jeruzalem bio pod opsadom, Jeremija čini i jedan simboličan čin pun nade: kupuje njivu u svojem rodnom Anatotu (Jr 32, 6–15). Iako se činilo da će zemlja pasti u ruke neprijatelja, prorok time pokazuje vjeru da Bog nije napustio svoj narod. Kupnja njive znak je pouzdanja u budućnost, jer Bog obećava:

»Još će se u ovoj zemlji kupovati i kuće, i njive, i vinogradi« (Jr 32, 15b).

Središnja poruka Jeremijina navještaja jest poziv na obraćenje i vjernost savezu s Bogom. Istodobno on naviješta i novu nadu u obliku novoga saveza:

»'Evo dolaze dani' – riječ je Jahvina – 'kad ću s domom Izraelovim i s domom Judinim sklopiti novi savez. Ne savez kakav sam sklopio s ocima njihovim

u dan kad ih uzeh za ruku da ih izvedem iz zemlje egipatske, savez što ga oni razvrgoše premda sam ja gospodar njihov' – riječ je Jahvina. 'Nego, ovo je savez što ću ga sklopiti s domom Izraelovim poslije onih dana' – riječ je Jahvina: 'Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce. I bit ću Bog njihov, a oni narod moj'« (Jr 31, 31–33).

Prema predaji iz Druge knjige o Makabejcima Jeremija je prije razorenja Jeruzalema sakrio Kovčeg saveza i svete predmete u špilji na brdu na koje se Mojsije bio uspeo da razgleda obećanu zemlju (2 Mak 2, 4–8) te naglasio da će ostati skriveni do vremena kada Bog ponovno sabere svoj narod.

Zbog svoje poruke Jeremija je bio neshvaćen i odbačen te je proživio mnoge patnje, zbog čega se naziva »prorokom suza«. Nakon pada Jeruzalema odveden je u Egipat, gdje je, prema predaji, završio svoj život, vjerojatno mučeničkom smrću.

Jeremija je bio poznat kao plačući prorok. Nadimak najbolje opisuje njegov život

S prorokom Jeremijom povezuje se **Knjiga Tužaljki**, koja je nekada smatrana sastavnim dijelom njegove proročke knjige. Tradicionalno se naziva i *Plač proroka Jeremije*. Obje knjige odražavaju iskustvo razorenja Jeruzalema 587./586. pr. Kr. i duboku bol zbog propasti naroda i Hrama. U Jeremijinoj knjizi nalazimo prorokove opomene, poziv na obraćenje i najavu kazne, ali i njegove osobne tužaljke u kojima iznosi svoju patnju i tugu. Knjiga Tužaljki nastavlja taj ton, donoseći poetske i liturgijske žalopojke nad razorenim gradom i stradanjem naroda. Tradicionalno se pripisuje Jeremiji

upravo zbog sličnosti u izrazu i osjećajnosti, premda izravno autorstvo nije sigurno. Zajedno te dvije knjige pružaju cjelovitu sliku: Jeremija tumači smisao katastrofe, a Tužaljke izražavaju bol i nadu naroda koji se, unatoč svemu, i dalje uzda u Božje milosrđe.

Baruh piše Jeremijina proročanstva - Slika iz zbirke Svetog pisma, Starog i Novog zavjeta objavljene 1885., Stuttgart, Njemačka. Crteži Gustavea Dorea

S prorokom Jeremijom povezuje se i **Knjiga Baruha**, spis koji se u židovskoj i kršćanskoj predaji veže uz njegova učenika i pisara Baruha. Baruh se spominje u Jeremijinoj knjizi kao onaj koji zapisuje i prenosi njegove proročke poruke (Jr 36).

Knjiga Baruha pripada skupini deuterokanonskih knjiga, što znači da je prihvaćena kao kanonska u Katoličkoj i Pravoslavnoj Crkvi, ali nije uvrštena u hebrejski (židovski) kanon Staroga zavjeta. Te su knjige uglavnom sačuvane na grčkom jeziku i prepoznate kao nadahnute u kasnijoj fazi oblikovanja biblijskoga kanona.

Smatra se da je Knjiga Baruha nastala kasnije, vjerojatno između 2. i 1. stoljeća prije Krista, u dijaspori, odnosno među Židovima izvan domovine, najvjerojatnije u Babiloniji ili u helenističkom svijetu. Napisana je na grčkom jeziku (premda neki dijelovi možda imaju semitsku podlogu) te odražava iskustvo progonstva i života izvan Izraela.

Baruh nastavlja teološke naglaske Jeremijina navještaja. Tumači babilonsko progonstvo kao posljedicu nevjernosti, poziva na obraćenje i donosi molitve pokajanja te riječi utjehe i nade. Iako je nastala kasnije, ona odražava Jeremijin duh i njegovo razumijevanje povijesti kao prostora Božje pravednosti i milosrđa, pa se može promatrati kao produžetak njegove proročke poruke.

3.3. Ezekiel – prorok nade i obnove

Ime Ezekiel znači »Bog jača« ili »Bog osnažuje«, što jasno odražava njegovu ulogu u vremenu krize i progonstva, kada je narodu bila potrebna upravo takva poruka – ohrabrenje da Bog nije napustio svoj narod.

Ezekiel je rođen oko 622. godine prije Krista, vjerojatno u Jeruzalemu, u svećeničkoj obitelji. Njegov život naglo se promijenio kada je 597. pr. Kr., zajedno s kraljem Jojakimom i mnogim uglednicima, odveden u babilonsko sužanjstvo. Ondje, uz rijeku Kebar, započinje njegovo proročko djelovanje oko 593. pr. Kr. i traje kroz duga razdoblja progonstva, sve do vremena nakon pada Jeruzalema.

Ezekiel ne propovijeda samo riječima, nego i snažnim simboličkim viđenjima. Već na početku svoje knjige opisuje veličanstveno viđenje Božje slave, u kojem se pojavljuju četiri tajanstvena bića. Svako od njih ima četiri lica: čovjeka, lava, bika i orla (usp. Ez 1, 5–10). Ta su bića znak Božje uzvišenosti i svevlasti nad stvorenjem. U Novom zavjetu slična se bića pojavljuju u Knjizi Otkrivenja (usp. Otk 4, 6–8), a sveti Jeronim i kršćanska tradicija prepoznali su u njima

simbole četvorice evanđelista, povezane i s početkom njihovih evanđelja.

Čovjek (često prikazan s krilima pa se naziva i anđeo) predstavlja Mateja jer njegovo evanđelje započinje Isusovim rodoslovljem i tako naglašava njegovo čovještvo. Lav simbolizira Marka jer njegovo evanđelje započinje glasom koji viče u pustinji – pojavom Ivana Krstitelja, što podsjeća na snažan i prodoran rik lava. Vol (ili bik) simbolizira Luku jer njegovo evanđelje započinje u hramu, a vol ili bik bio je najveća i najvažnija žrtva koja se prinosila u hramskom bogoslužju, pa upućuje na temu žrtve i svećeništva. Orao je znak evanđelista Ivana jer njegovo evanđelje već u proslovu uzlijeće u visine otajstva Božje riječi: »U početku bijaše Riječ« (Iv 1, 1), poput orla koji se uzdiže visoko nad zemljom i sve promatra iz nebeske perspektive.

■ [19]Kad bi bića išla, išli bi i kotači uz njih; a kad bi se bića podizala sa zemlje, podizali bi se i kotači. [20]Kamo god bi duh htio ići, išli bi, onamo kamo je duh htio ići; a kotači bi se podizali uz njih, jer duh živoga bića bijaše u kotačima. (...) [25]I začu se glas sa svoda koji bijaše iznad njihovih glava; kad bi stala, opustila bi svoja krila. [26]A iznad svoda koji bijaše nad njihovim glavama bijaše obličje prijestolja, izgledom poput kamena safira; a na obličju prijestolja, gore na njemu, obličje nalik izgledu čovjeka. (...) [28] Kao izgled duge koja je u oblaku u kišni dan, takav bijaše izgled sjaja uokolo. To bijaše izgled obličja Slave Jahvine. Vidjeh to, padoh na lice i čuh glas onoga koji govori. (Ez 1, 19-28)

U Ezekielovim viđenjima pojavljuje se i snažan simbol znaka *tau*. U viđenju o kazni nad Jeruzalemom Bog zapovijeda da se na čela pravednika stavi znak tau, kako bi bili pošteđeni uništenja (Ez 9, 4). Tau, posljednje slovo hebrejske abecede, imalo je u starom hebrejskom pismu oblik križa te je označavalo pripadnost Bogu, zaštitu i spasenje. U kršćanskoj tradiciji taj se znak često tumači kao pralik križa i znak onih koji ostaju vjerni Bogu usred zla i kazne.

Ta simbolika osobito je snažno zaživjela u duhovnosti svetoga Franje Asiškoga, koji je znak tau prihvatio kao svoj osobni znak i znak duhovne pripadnosti Kristu. Nadahnut upravo Ezekielovim tekstom, sv. Franjo je tau tumačio kao znak obraćenja, pokore i Božje zaštite. Često ga je crtao ili stavljao na pisma kao blagoslov, povezujući ga s Kristovim križem i pozivom na evanđeoski život. Tako znak tau postaje vidljivi znak onih koji žele živjeti u vjernosti Bogu i dopustiti da ih on preobrazi, baš kao što su u Ezekielovu viđenju obilježeni oni koji ostaju pravedni.

Muzej umjetnosti Walters: Ezekielova vizija znaka Tau

Važno mjesto u Ezekielovu navještaju zauzima i njegova snažna poruka o osobnoj odgovornosti. Suprotstavljajući se uvriježenu mišljenju izraženu u poslovici: »Oci jedoše kiselo grožđe, sinovima trnu zubi!« (Ez 18, 2; usp. Jr 31, 29), prorok naglašava da djeca ne snose kaznu za grijehe svojih otaca. Naprotiv, svaki je pojedinac odgovoran za vlastiti život i odnos s Bogom: »Sin neće snositi grijeha očeva, ni otac grijeha sinovljega« (Ez 18, 20). Time otvara novu perspektivu vjere u kojoj se traži osobna odluka za dobro i obraćenje svakoga čovjeka.

Jedno od najpoznatijih Ezekielovih viđenja jest ono o dolini punoj suhih kostiju (Ez 37, 1–14). Prorok, vođen Božjim duhom, gleda kako se na njegovu

I spusti se na me ruka Jahvina i Jahve me u svojem duhu izvede i postavi usred doline pune kostiju. [2]Provede me kroz njih, svuda oko njih, i gle, bijaše ih u dolini veoma mnogo i bijahu sasvim suhe! [3]Reče mi: »Sine čovječji, mogu li ove kosti oživjeti?« Ja odgovorih: »Jahve Gospode, to samo ti znaš!« [4]Tad mi reče: »Prorokuj ovim kostima i reci im: 'O suhe kosti, čujte riječ Jahvinu!' [5]Ovako govori Jahve Gospod ovim kostima: 'Evo, duh ću svoj udahnuti u vas i oživjet ćete! [6]Žilama ću vas ispreplesti, mesom obložiti, kožom vas obaviti i duh svoj udahnuti u vas i oživjet ćete – i znat ćete da sam ja Jahve!'«

riječ rasute i mrtve kosti ponovno okupljaju, oblažu mesom i primaju dah života. To je snažna slika naroda Izraela koji je u progonstvu poput mrtvoga tijela, ali ga Bog može ponovno oživjeti. To viđenje nije samo poruka nade za tadašnji narod, nego i dublji nagovještaj Božje snage da daje novi život, što kršćanska tradicija vidi kao predsliku uskrsnuća.

U završnim poglavljima svoje knjige Ezekiel opisuje i viđenje novoga hrama (Ez 40 – 48). Taj hram nije samo građevina, nego znak obnovljenoga odnosa između Boga i njegova naroda. Posebno je upečatljiva slika vode koja izvire iz hrama i pretvara pustinju u plodnu zemlju, donoseći život svemu na što naiđe (Ez 47, 1–12). Time prorok pokazuje da će Božja prisutnost ponovno oživjeti narod i njegovu zemlju.

Središnja poruka Ezekielova djelovanja povezana je upravo s tom odgovornošću i nadom. On naglašava da obraćenje nije samo izvanjska promjena, nego nu-

tarnja preobrazba, koju Bog sam omogućuje: »Dat ću vam novo srce i nov duh udahnut ću u vas« (Ez 36, 26). To znači da obnova dolazi iznutra, iz promjene srca.

O Ezekielovoj smrti Biblija ne daje pouzdane podatke. Prema predaji umro je u Babiloniji, među prognanicima kojima je naviještao, vjerojatno prirodnom smrću, premda postoje i kasnija nagađanja o mučeništvu.

Ezekiel tako ostaje prorok nade usred tame: on pokazuje da ni progonstvo, ni razorenje, pa čak ni »smrt« naroda ne mogu spriječiti Boga da ponovno podigne i oživi svoj narod.

3.4. Daniel – prorok vjernosti u progonstvu

Ime Daniel dolazi iz hebrejskoga i znači »Moj sudac je Bog«. To ime izražava temeljnu poruku cijele knjige: Bog pravedno upravlja poviješću i na kraju donosi pravi sud nad pojedincima i narodima.

Prema biblijskoj tradiciji Daniel je bio mladić plemenita podrijetla iz Judeje, rođen vjerojatno krajem 7. stoljeća pr. Kr. Nakon prvoga babilonskoga osvajanja Jeruzalema 605. pr. Kr. odveden je na dvor ba-

bilonskoga kralja Nabukodonosora. Ondje djeluje tijekom babilonskoga i kasnije perzijskog razdoblja (6. stoljeće pr. Kr.), služeći na kraljevskim dvorovima kao mudar savjetnik i tumač snova.

Prorok Daniel na vitraju iz 19. stoljeća u crkvi sv. Pankracija u Londonu

Zanimljivo je da se Knjiga proroka Daniela u hebrejskoj Bibliji ne ubraja među Proroke (Nevi'im), nego među Spise (Ketuvim). Razlog je u tome što Daniel ne djeluje kao klasični prorok koji javno naviješta narodu, nego kao mudrac i dvoranin koji prima viđenja i tumači snove. Nasuprot tomu, u kršćanskom Starom zavjetu ubraja se među proroke jer njegova viđenja imaju snažnu proročku dimenziju i usmjerena su prema budućnosti, osobito prema dolasku Božjega kraljevstva.

Iako radnju knjiga smješta u 6. stoljeće pr. Kr., u vrijeme babilonskoga progonstva, većina suvremenih bibličara smatra da je nastala znatno kasnije, u 2. stoljeću pr. Kr., u vrijeme progona pod sirijskim kraljem Antiohom IV. Epifanom (oko 167. – 164. pr. Kr.). Upravo to razdoblje objašnjava njezin snažan naglasak na progonu, vjernosti i konačnoj Božjoj pobjedi.

Danielova knjiga poznata je po svojim slikovitim i simboličkim viđenjima i tumačenjima. Već u ranim poglavljima Daniel tumači Nabukodonosorov san o kipu sastavljenu od različitih metala. Kip predstavlja slijed velikih svjetskih kraljevstava koja će propasti, a Božje će kraljevstvo trajati vječno. U drugom viđenju pojavljuju se četiri zvijeri koje izlaze iz mora, simbolizirajući zemaljske sile koje su nasilne i prolazne, a na kraju dolazi »Sin Čovječji« kojemu Bog predaje vlast, slavu i kraljevstvo (Dn 7, 13–14). Kršćanska tradicija taj lik vidi kao pralik Krista.

U drugom viđenju pojavljuju se četiri zvijeri koje izlaze iz mora, simbolizirajući zemaljske sile koje su nasilne i prolazne, a na kraju dolazi »Sin Čovječji« kojemu Bog predaje vlast, slavu i kraljevstvo (Dn 7, 13–14).

Tekstovi Danielove knjige naglašavaju da Bog spašava one koji mu ostaju vjerni.

Posebno su snažna i poznata pripovijedanja koja naglašavaju vjernost Bogu u progonstvu: Daniel u lavljoj jami (Dn 6) i trojica mladića u užarenoj peći (Dn 3), koji ostaju vjerni Bogu unatoč prijetnji smrću. Ti tekstovi naglašavaju da Bog spašava one koji mu ostaju vjerni.

Knjiga proroka Daniela smatra se jednim od najvažnijih primjera apokaliptičke književnosti. Apokaliptička literatura rabi slike, simbole i vizije kako bi otkrila (»apokalipsis« znači otkrivenje) Božji plan za povijest. Nastaje u vremenima progona i donosi poruku nade: iako zlo trenutačno prevladava, Bog na kraju pobjeđuje. Tipični elementi te književnosti u Danielu su simbolične zvijeri (Dn 7, 1–8), nebeske vizije (Dn 7, 9–14), anđeoska posredovanja, osobito anđeo Gabriel, koji tumači viđenja proroku (Dn 8 ,16; 9, 21–23), te snažan naglasak na konačni Božji sud i pobjedu (Dn 12, 1–3).

U kršćanskom kanonu Knjiga Daniela sadrži i deuterokanonske dodatke, koji nisu dio hebrejske Biblije. To su Molitva Azarijina i Pjesma trojice mladića u peći (Dn 3, 24–90); Pripovijest o Suzani (Dn 13); Bel i zmaj (Dn 14).

Ti dodatci naglašavaju Božju pravednost i zaštitu nevinih. Posebno je poznata priča o Suzani, nepravedno optuženoj ženi koju Daniel spašava mudrim ispitivanjem lažnih svjedoka, pokazujući da Bog brani nevine.

Pripovijest o Suzani (Dn 13) na papirusu – detalj

Knjiga o Danielu nadahnula je brojna umjetnička djela. Tako je i hrvatski renesansni pisac Splićanin Marko Marulić napisao epilij (kraći ep) o Suzani, nadahnut upravo tom biblijskom pričom. Iako nije toliko poznat kao njegova *Judita*, taj je spjev vrijedan primjer hrvatske književnosti i pokazuje trajni utjecaj biblijskih tema u našoj kulturi.

O završetku Danielova života nema pouzdanih povijesnih podataka, ali prema predaji umro je u visokoj starosti u tuđini, ostajući vjeran Bogu do kraja.

Srž Danielove poruke jest postojanost u vjeri i pouzdanje u Boga usred progona. Njegova knjiga snažno poručuje da Bog upravlja poviješću, da su zemaljska kraljevstva prolazna, a da na kraju pobjeđuje Božje kraljevstvo, koje nema kraja.

4. Dvanaest malih proroka

Mali proroci čine skupinu od dvanaest kraćih proročkih knjiga Staroga zavjeta koje se, unatoč svojemu nazivu, ne smatraju manje važnima, nego su kraće po opsegu u odnosu na velike proroke. U hebrejskoj su Bibliji te knjige bile sabrane u cjelinu pod nazivom »Knjiga dvanaestorice proroka«, što pokazuje da su već tada doživljavane kao jedinstveni proročki glas kroz različita razdoblja povijesti.

U kršćanskom Starom zavjetu te su knjige poredane određenim redoslijedom: Hošea, Joel, Amos,

Obadija, Jona, Mihej, Nahum, Habakuk, Sefanija, Hagaj, Zaharija i Malahija. Oni djeluju od otprilike 8. do 5. stoljeća prije Krista, u vremenu velikih političkih i religioznih promjena, od prijetnje asirskih i babilonskih osvajanja pa sve do obnove nakon povratka iz progonstva.

4.1. Hošea – prorok Božje vjerne ljubavi

Ime Hošea znači »Jahve spašava« ili »Bog je spasenje«. O Hošeinu osobnom životu znamo razmjerno malo. Pretpostavlja se da je rođen u Sjevernom kraljevstvu Izraela u 8. stoljeću prije Krista. Djelovao je upravo u tom području, ponajviše oko 750. – 722. pr. Kr., dakle neposredno prije propasti Sjevernoga kraljevstva pod naletom Asiraca. To je bilo vrijeme političke nestabilnosti, moralnoga pada i vjerske nevjernosti naroda.

Posebno mjesto u Hošeinu životu i poruci zauzima njegova ženidba, koja ima snažno simboličko značenje. Bog mu zapovijeda da uzme za ženu Gomeru, koja mu je nevjerna. Taj neobičan i bolan osobni događaj postaje živa proročka slika odnosa između Boga i Izraela. Kao što je Hošea vjeran svojoj ženi

unatoč njezinoj nevjeri, tako i Bog ostaje vjeran svojemu narodu iako njemu Izrael nije vjeran jer se klanja drugim bogovima.

S tom simbolikom povezana su i imena njihove djece, koja nose snažnu proročku poruku:

Jizreel (Hoš 1, 4) znači »Bog sije«, ali u tom kontekstu označuje i Božji sud nad Izraelom zbog nasilja i nevjernosti.

Lo-Ruhama (Hoš 1, 6) znači »Nemila«, čime se izražava trenutak u kojem Bog, zbog grijeha naroda, uskraćuje svoje milosrđe.

Lo-Ammi (Hoš 1, 9) znači »Nije moj narod«, što označuje raskid saveza između Boga i Izraela.

Ipak ta oštra imena ne predstavljaju konačnu riječ. Kasnije prorok naviješta obnovu: Bog će ponovno pokazati milosrđe i reći: »Ti si narod moj« (Hoš 2, 25). Upravo se te riječi preuzimaju i u Novom zavjetu, gdje apostol Pavao u Poslanici Rimljanima vidi u njima ispunjenje Božjega spasenjskoga plana (Rim 9, 25–26; usp. i 1 Pt 2, 10).

U tom kontekstu treba razumjeti i važnu Hošeinu riječ:

»Iz Egipta dozvah sina svoga« (Hoš 11, 1).

U izvornom značenju taj se redak odnosi na Izrael kao Božji narod, koji je Bog izbavio iz egipatskoga ropstva. No Evanđelje po Mateju vidi u tim riječima dublje ispunjenje: nakon bijega svete Obitelji u Egipat i njezina povratka evanđelist piše da se time ispunilo što je Gospodin rekao po proroku (Mt 2, 15). Tako se Isus prikazuje kao novi Izrael i Božji Sin koji u svojoj osobi sažima i ostvaruje cijelu povijest spasenja.

Glavna poruka Hošeine knjige jest Božja vjernost i ljubav koja nadilazi ljudsku nevjernost. Prorok snažno osuđuje idolopoklonstvo i moralnu pokvarenost, ali istodobno ističe da Bog ne želi samo izvanjske žrtve, nego iskren odnos s njim:

»Jer ljubav mi je mila, ne žrtve, poznavanje Boga, ne paljenice« (Hoš 6, 6).

Taj je redak izravno citiran i u Novom zavjetu kada ga Isus primjenjuje u razgovoru s farizejima, naglašavajući važnost milosrđa nad formalnim vršenjem Zakona (Mt 9, 13; 12, 7).

Hošea tako prikazuje Boga kao zaručnika i oca koji, unatoč izdaji, ne prestaje ljubiti svoj narod. Njegova poruka ostaje snažan poziv na obraćenje i povratak Bogu, koji uvijek nanovo nudi oproštenje i novi početak.

4.2. Joel – prorok obraćenja i Duha

Ime Joel znači »Jahve je Bog«. O životu proroka Joela znamo vrlo malo. Ne spominju se ni njegovo podrijetlo ni točno vrijeme djelovanja, ali se najčešće smješta u razdoblje nakon povratka iz babilonskoga sužanjstva (oko 5. – 4. stoljeća pr. Kr.).

Michelangelo Buonarroti, *Prorok Joel*, detalj freske sa svoda Sikstinske kapele u Vatikanu (oko 1509.).

Središnji događaj njegove knjige jest katastrofa izazvana najezdom skakavaca i sušom, koju prorok tumači kao znak Božje opomene narodu. Taj događaj postaje povod za poziv na duboko obraćenje: »Vratite se k meni svim srcem svojim posteć', plačuć' i kukajuć'« (Jl 2, 12). Joel posebno naglašava »Dan Jahvin«, koji označuje vrijeme Božje presude, ali i spasenja. Uz upozorenje na kaznu, prorok donosi i snažnu poruku nade: Bog će oprostiti i obnoviti svoj narod. Vrhunac te nade nalazi se u obećanju izlijevanja Božjega Duha:

»Izlit ću duha svoga na svako tijelo« (Jl 3,1 = Dj 2, 28).

To obećanje nadovezuje se na još stariji biblijski ideal izražen još u Knjizi Brojeva, kada Mojsije kaže:

»Oh, kad bi sav narod Jahvin postao prorok! Kad bi Jahve na njih izlio svoga duha!« (Br 11, 29).

U Novom zavjetu te se riječi smatraju ispunjenima na blagdan Pedesetnice, kada apostol Petar tumači izlijevanje Duha Svetoga upravo Joelovim proroštvom (Dj 2, 16–21). Time Joel dobiva posebno mjesto kao prorok koji naviješta univerzalnost Božjega dara Duha, ne više samo za pojedince, nego za sav narod. Osim na Pedesetnicu, Joelova se poruka prepoznaje i u širem novozavjetnom naglasku na obraćenju i spasenju za sve ljude, osobito u pozivu: »Svi što prizivaju ime Jahvino spašeni će biti« (Jl 3, 5), što također citira apostol Petar (Dj 2, 21) i apostol Pavao (Rim 10, 13).

Joelova poruka tako spaja opomenu i nadu: poziva na iskreno obraćenje, ali istodobno naviješta da Bog želi obnoviti i spasiti svoj narod te izliti svoga Duha na sve ljude.

4.3. Amos – prorok društvene pravednosti

Ime Amos znači »nosilac« ili »onaj koji nosi«, što se može razumjeti i kao onaj koji nosi Božju poruku.

Amos sam ističe da nije bio prorok po zanimanju niti je pripadao proročkim zajednicama. Potjecao je iz Tekoe u Judeji, a bio je pastir i gajio divlje smokve (Am 1, 1; 7, 14). Djelovao je u 8. stoljeću pr. Kr., u

vrijeme kraljeva Jeroboama II. u Izraelu i Uzije u Judi (oko 760. – 750. pr. Kr.). Iako je bio iz Južnoga kraljevstva, Bog ga šalje da prorokuje u Sjevernom kraljevstvu Izraelu.

To je bilo razdoblje političkoga mira i gospodarskoga napretka, ali i velikih društvenih nepravda. Bogati su gomilali bogatstvo na račun siromašnih, a religiozni život često se svodio na izvanjske obrede bez istinske pravednosti. Upravo protiv takvog stanja Amos podiže svoj glas.

Središnja poruka Amosova navještaja jest snažna kritika društvene nepravde i licemjerne religioznosti. Prorok upozorava da Bogu nisu mile žrtve i svečanosti ako nema pravednosti:

> »Mrzim i prezirem vaše blagdane i nisu mi mile vaše svečanosti. Paljenice kad mi prinosite, prinosnice mi vaše nisu mile, na pričesnice se od ugojenih telaca vaših i ne osvrćem. Uklonite od mene dreku svojih pjesama, neću da slušam zvuke vaših harfa. Pravda nek' poteče kao voda i pravica k'o bujica silna« (Am 5, 21–24).

Amos naglašava da Bog nije samo Bog Izraela, nego svih naroda, te da će suditi svakomu prema njegovim djelima. Posebno se zauzima za siromašne i potlačene, osuđujući one koji »prodavahu pravednika za srebro i nevoljnika za sandale« (Am 2, 6).

U novije vrijeme sve se više prepoznaje i ekološka dimenzija Amosove poruke. Prorok pokazuje da nepravda među ljudima narušava i odnos prema stvorenomu svijetu: pohlepa, iskorištavanje i neodgovornost dovode do razaranja zemlje i njezinih plodova (Am 8, 4–8). Time Amos posredno upozorava da društvena i moralna kriza nije odvojena od stanja prirode, nego da je cijelo stvorenje zahvaćeno posljedicama ljudske nepravde. Zato se njegova poruka danas može čitati i kao poziv na odgovoran odnos prema okolišu i Božjemu stvorenju.

Zbog svoje oštre poruke Amos dolazi u sukob s vjerskim i političkim vlastima, osobito sa svećenikom Amasjom u Betelu, koji ga optužuje i pokušava protjerati (Am 7, 10–13). Ipak prorok ostaje vjeran Božjemu poslanju.

Iako većinom donosi poruke suda i opomene, knjiga završava i tonom nade: Bog neće zauvijek odbaciti svoj narod, nego će ga obnoviti i podići »raspalu kolibu Davidovu« (Am 9, 11).

Amos tako ostaje snažan prorok pravednosti, koji pokazuje da prava vjera u Boga uvijek mora biti povezana s brigom za bližnjega, ali i s odgovornim odnosom prema svijetu koji je Bog stvorio.

4.4. Obadija – prorok Božje pravde

Knjiga proroka Obadije najkraća je u cijelom Starom zavjetu. Njegovo ime znači »sluga Jahvin«. O njegovu životu ne znamo gotovo ništa, ni mjesto ni vrijeme rođenja, ali se njegovo djelovanje najčešće smješta u razdoblje nakon razorenja Jeruzalema 587./586. pr. Kr.

Središnja je tema njegove knjige sud protiv naroda Edomaca, susjednoga naroda potomaka Jakovljeva brata Ezava, koji je, umjesto da pomogne Judeji, likovao nad njezinom nesrećom i sudjelovao u pljački Jeruzalema. Obadija osuđuje njihovu oholost i nebratsko ponašanje:

> »Za pokolj i nasilje nad bratom svojim Jakovom sram će te pokriti i nestat ćeš zasvagda« (Ob 1, 9b–10).

Glavna poruka proroka jest da će Bog uspostaviti pravdu. Oni koji čine nepravdu snosit će posljedice, a

Božji će narod biti obnovljen. Obadija također naglašava ideju »Jahvina dana«, kada će Bog suditi svim narodima i uspostaviti svoju vlast:

»Jer blizu je Jahvin dan svim narodima« (Ob 1, 15).

Unatoč kratkoći, Obadijina knjiga jasno poručuje da Bog vidi nepravdu i da konačna pobjeda pripada njemu, a ne oholim ljudskim silama.

4.5. Jona – prorok koji ne može pobjeći od Boga

Ime Jona znači »golub«. Prema biblijskom svjedočanstvu prorok Jona, sin Amitajev, potječe iz Gat-Hefera u Galileji (2 Kr 14, 25) i djelovao je u 8. stoljeću pr. Kr., u vrijeme kralja Jeroboama II. u Sjevernom kraljevstvu Izraelu.

Knjiga o Joni razlikuje se od drugih proročkih knjiga jer nije zbirka njegovih govora, nego kratka pripovijest o jednom njegovu poslanju. Mnogi tumači ističu da Jona u toj knjizi nije povijesni lik u strogom smislu, nego literarni (izmišljeni) lik preko kojega se prenosi istinita i duboka teološka poruka. Upravo u liku Jone postaje jasno što znači biti prorok: prorok ne govori u svoje ime, nego u ime Boga koji ga šalje, pa i kada se s tom porukom ne slaže. To se jasno vidi kod Jone, koji zapravo ne želi da se Niniva spasi, ali na kraju ipak propovijeda njezinim stanovnicima jer mu je Bog to zapovjedio.

Bog šalje Jonu u veliki poganski grad Ninivu, prijestolnicu Asirije, da opomene njegove stanovnike zbog njihove zloće. No Jona pokušava pobjeći od Božjega poziva te se ukrcava na brod koji plovi u su-

protnom smjeru. Tijekom oluje biva bačen u more, gdje ga proguta velika riba, a nakon tri dana ponovno ga izbaci na kopno (Jon 1 – 2). Taj događaj postaje znak Božje vlasti nad prirodom i njegove strpljive brige za proroka.

Nakon toga Jona ipak odlazi u Ninivu i propovijeda obraćenje: »Još četrdeset dana i Niniva će biti razorena!« (Jon 3, 4).

Na njegovo iznenađenje, Ninivljani se, na čelu s kraljem, kaju i obraćaju pa im Bog iskazuje milosrđe i odustaje od kazne. Po kraljevoj naredbi ne samo ljudi, nego i životinje poste i nose kostrijet (Jon 3, 7–8).

U tom se kontekstu, uz univerzalnu Božju poruku spasenja svim ljudima, sve više prepoznaje i snažna ekološka poruka Knjige o Joni. Bog ne pokazuje brigu samo za ljude, nego i za sav stvoreni svijet. Na kraju knjige Bog podsjeća Jonu da u Ninivi živi »sto i dvadeset tisuća ljudi koji ne znaju razlikovati desno i lijevo, a uz to i mnogo životinja« (Jon 4, 11). Izraz »ljudi koji ne znaju razlikovati desno i lijevo« najčešće se odnosi na djecu, a spominjanje životinja podsjeća da su i one dio Božjega stvorenja i njegove brige.

TEL AVIV, IZRAEL Skulptura Nasmijani kit autora Ilane Goora. Postavljena 1983. godine. Prikazuje kita koji je progutao proroka Jonu, prema biblijskoj priči

Isto tako važnu simboličku ulogu ima i jedna biljka koja je Joni jedan dan pružala sjenu, a drugi dan uvenula (Jon 4, 6–10). Ta biljka naziva se na hebrejskom *kikajon* i spominje se jedino u Knjizi proroka Jone, pa ne znamo točno o kojoj se biljci radi. Na hrvatski se obično prevodi kao bršljan. U svakom slučaju Joni je bilo žao te biljke kada je uvenula pa ga kroz taj prizor Bog poučava da bi i njemu trebalo biti žao tolikih ljudi i životinja koji žive u Ninivi, a prijeti im propast. Time Knjiga o Joni potiče na odgovoran i suosjećajan odnos prema drugim ljudima, bez obzira na njihovu nacionalnu ili vjersku pripadnost, ali i na poštovanje prema svim živim bićima i prirodi u cjelini.

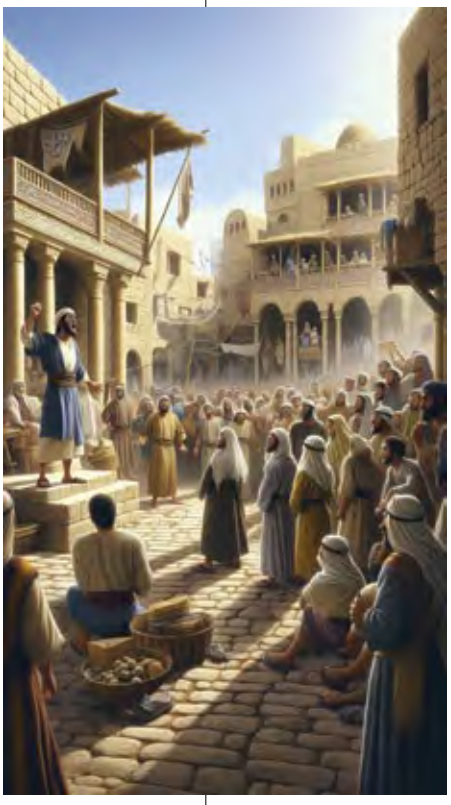

Tu dolazi do izražaja glavni naglasak knjige: Bog nije samo Bog Izraela, nego Bog svih ljudi, pa čak i neprijateljskih naroda. Jona međutim teško prihvaća takvo Božje milosrđe, što pokazuje njegov nutarnji sukob i ograničenost ljudskoga shvaćanja Božje pravednosti. Ipak on na kraju izvršava svoje proročko poslanje i time pokazuje da biti prorok nije stvar osobnoga izbora, nego da proroka Bog izabire i šalje da naviješta njegovu poruku spasenja.

U Novom zavjetu Isus se poziva na proroka Jonu kao znak svoje smrti i uskrsnuća (»tri dana i tri noći u utrobi ribe«, Mt 12, 40), čime ta starozavjetna knjiga dobiva i dublje kristološko značenje.

4.6. Mihej – prorok betlehemske nade

Ime proroka Miheja (hebr. *Mikajahu*) znači »Tko je kao Jahve?«. To je zapravo retoričko pitanje koje u sebi izražava vjeru u Jahvinu jedinstvenost i veličinu.

Slika proroka Miheja u crkvi Chiesa di San Benedetto Giacoma Gavedonija (1577. - 1660.).

Mihej potječe iz Morešeta u Judeji i djelovao je u 8. stoljeću pr. Kr., u vrijeme kraljeva Jotama, Ahaza i Ezekije (Mih 1, 1), dakle u istom razdoblju kao i prorok Izaija.

Mihej nastupa u vremenu velikih društvenih nepravda i političkih prijetnja, koje, nažalost, nisu bile rijetke. Dok bogati i moćni iskorištavaju siromašne, a narod od Boga često traži samo izvanjsko bogoslužje, prorok snažno podiže glas protiv takva ponašanja. On ne govori samo protiv neprijateljskih naroda, nego ponajprije protiv vlastitoga naroda i njegovih nepravda. Naime često se događa da narod koji je pretrpio ili još trpi nevolje rado ističe vlastita stradanja, ali izbjegava govoriti o vlastitoj krivnji.

Središnja poruka Mihejeva navještaja jest poziv na pravednost, milosrđe i poniznost pred Bogom. Tu poruku sažima jedna od najpoznatijih biblijskih rečenica:

»Objavljeno ti je, čovječe, što je dobro, što Jahve traži od tebe: samo činiti pravicu, milosrđe ljubiti i smjerno sa svojim Bogom hoditi« (Mih 6, 8).

Mihej odlučno osuđuje društvene nepravde, osobito oduzimanje zemlje i tlačenje siromašnih (Mih 2,

1–2), te upozorava da će zbog toga doći kazna, uključujući i razorenje Jeruzalema. Njegova poruka pokazuje da se vjera u Boga ne može odvojiti od odnosa prema bližnjemu.

Istodobno Mihej ne ostaje samo na prijetnji, nego donosi i snažnu nadu u buduću obnovu. Posebno je važna njegova vizija gore Gospodnje, koja ima gotovo istovjetnu paralelu kod proroka Izaije (Mih 4, 1–3; Iz 2, 2–4). U toj viziji svi će narodi dolaziti na goru Jahvinu kako bi učili njegov put, a među njima će zavladati mir:

»Prekovat će mačeve u plugove, a koplja u srpove« (Mih 4, 3). Ta podudarnost pokazuje kako su proroci istoga vremena međusobno povezani u naviještanju iste nade. Bog će na kraju uspostaviti univerzalni mir i pravednost.

Mihej također donosi proroštvo o rođenju vladara iz Betlehema:

»A ti, Betleheme Efrato, najmanji među kneževstvima Judinim, iz tebe će mi izaći onaj koji će vladati Izraelom; njegov je iskon od davnina, od vječnih vremena« (Mih 5, 1). To proroštvo u Novom se zavjetu prepoznaje kao navještaj Isusova rođenja (Mt 2, 5–6).

4.7. Nahum – prorok utjehe

Ime proroka Nahuma znači »utjeha« ili »onaj koji tješi«, što na prvi pogled može djelovati neobično jer njegova knjiga sadrži snažne i oštre najave suda. No upravo u tome leži smisao njegova imena. Njegova poruka donosi utjehu Božjemu narodu jer naviješta kraj nasilja i nepravde.

O Nahumovu životu znamo vrlo malo. Potječe iz Elkosa, čiji točan položaj nije siguran. Djelovao je u 7. stoljeću pr. Kr., vjerojatno između 663. pr. Kr. (pad egipatske Tebe) i 612. pr. Kr. (pad Ninive), u vrijeme

kada je asirsko carstvo bilo na vrhuncu moći, ali se približavalo svojemu slomu.

Središnja je tema njegove knjige Božji sud nad Ninivom, glavnim gradom Asirije. Dok je prorok Jona donio poruku obraćenja i milosrđa tomu gradu, Nahum naviješta njegov konačni pad zbog trajne oholosti, nasilja i nepravde. Opisujući Asiriju, prorok rabi snažne slike nasilja i tlačenja, naglašavajući da se zlo ne može održati zauvijek. Nahumova poruka ističe Božju pravednost i moć:

Kip proroka Nahuma koji drži pergament s latinskim natpisima koji kažu: Ističem da kazna čeka grešnu Ninivu. Izjavljujem da će Asirija biti potpuno uništena.

> »Jahve je spor u gnjevu, ali silan u moći. Ne, Jahve neće pustiti krivca nekažnjena.« (Nah 1, 3).

Pad Ninive tako nije samo politički događaj, nego znak da Bog upravlja poviješću i da će na kraju ukloniti nepravdu. Ono što je za nepravedne narode sud, za potlačene postaje oslobođenje i utjeha. U tom smislu njegova knjiga ima i snažnu poruku nade za Božji narod:

> »Gledajte, preko gora hrli glasnik, on naviješta: 'Spasenje!'« (Nah 2, 1).

Time prorok najavljuje kraj tlačenja i dolazak mira. U suvremenom čitanju može se prepoznati i šira poruka odgovornosti. Moć i sila, kada se zloupotrijebe, vode u vlastitu propast. Nahum podsjeća da ni jedno carstvo utemeljeno na nasilju, nejednakosti i nepravdi ne može trajno opstati. Tako on ostaje prorok koji, usred prijetnje velikih sila, donosi utjehu slabima i poručuje da Bog vidi nepravdu i na kraju uspostavlja pravednost.

4.8. Habakuk – prorok vjere u nevolji

Ime proroka Habakuka vjerojatno znači »onaj koji grli« ili »zagrljeni«, što se može razumjeti kao

izraz njegova povjerenja u Boga usred nejasnoća i nepravde. O njegovu životu također znamo vrlo malo. Ne spominje se točno mjesto njegova rođenja, a djelovao je krajem 7. stoljeća pr. Kr., u vrijeme uspona Babilonskoga Carstva koje je prijetilo Judeji.

Habakuk je poseban među prorocima jer njegova knjiga poprima oblik dijaloga s Bogom. On ne govori samo narodu u Božje ime, nego se i sam obraća Bogu, postavljajući teška pitanja o nepravdi u svijetu. Prorok se pita zašto Bog dopušta nasilje i zašto zli uspijevaju dok pravedni trpe. Bog mu odgovara da će poslati Babilonce kao sredstvo kazne, ali to kod proroka izaziva još veću zbunjenost: kako Bog može upotrijebiti još nepravedniji narod da kazni svoj narod?

U središtu knjige nalazi se jedna od najvažnijih biblijskih izreka: »Pravednik će živjeti od svoje vjere« (Hab 2, 4).

Ta rečenica nosi ključnu poruku proroka. Usprkos nerazumljivosti događaja i privremenoj pobjedi zla, pravednik ostaje vjeran Bogu i iz te vjere živi. Nasuprot njemu stoji oholi čovjek koji se oslanja na sebe i zato propada. Vjera ovdje nije samo intelektualno prihvaćanje, nego povjerenje, postojanost i oslonac na Boga u svim okolnostima.

Te riječi dobivaju posebno značenje u Novom zavjetu. Apostol Pavao citira ih u Poslanici Rimljanima (Rim 1, 17) i Galaćanima (Gal 3, 11), naglašavajući da čovjek biva opravdan ne po djelima Zakona, nego po vjeri u Isusa Krista. U biblijskom smislu »opravdanje« označuje obnovljen i ponovno uspostavljen ispravan odnos s Bogom, a ne samo pravni čin ili oslobođenje od krivnje. Tako Habakukova izreka postaje temelj kršćanskoga razumijevanja opravdanja po vjeri. I Poslanica Hebrejima (Heb 10, 38) navodi istu misao kako

Kip proroka Habakuka iz Biblije u vrtu katoličke crkve uz more. Grad Ubatuba, država São Paulo, Brazil

bi potaknula vjernike na ustrajnost. U kršćanskom čitanju »vjera« nalazi svoje puno ispunjenje u Kristu, u kojem čovjek prima novi život i zajedništvo s Bogom.

Knjiga završava prekrasnom molitvom (Hab 3), koja izražava duboko pouzdanje u Boga i u najtežim situacijama:

> »Jer smokvino drvo neće više cvasti niti će na lozi biti ploda, maslina će uskratiti rod, polja neće donijeti hrane, ovaca će nestati iz tora, u oborima neće biti ni gòveda. Ali ja ću se radovati u Jahvi i kliktat ću u Bogu, svojem Spasitelju. Jahve, moj Gospod, moja je snaga, on mi daje noge poput košutinih i vodi me na visine« (Hab 3, 17–19).

Time prorok Habakuk pokazuje da prava vjera nadilazi vanjske okolnosti i ostaje čvrsta i u nevolji. Ako sve drugo propadne, moja vjera u Boga ostaje.

Za razumijevanje proroka Habakuka važan je i tekst pronađen u Kumranu, poznat kao Pešer Habakuku, koji se u znanstvenoj literaturi označava kao 1QpHab (1 = prva kumranska pećina; p = pešer, odnosno tumačenje; Hab = Habakuk). To je jedan od najstarijih sačuvanih biblijskih komentara (2. – 1. st. pr. Kr.), u kojem kumranska zajednica tumači prorokove riječi kao poruku upućenu njihovu vremenu.

Freska proroka Habakuka u Chiesa di San Giuseppe, Taormina, Italija

Taj nam spis pomaže razumjeti kako su Židovi toga doba čitali proroke, to jest kao živu Božju riječ koja se neprestano ostvaruje u povijesti.

Habakuk je prorok vjere koja se rađa u borbi i pitanjima, ali na kraju pronalazi odgovor u pouzdanju u Boga. Njegova poruka i danas snažno odjekuje: i kada ne razumijemo što se događa, pravednik živi od vjere koja ga povezuje s Bogom i vodi prema životu.

4.9. Sefanija – prorok suda i nade

Ime proroka Sefanije znači »Jahve skriva« ili »Jahve štiti«, što upućuje na Božju zaštitu u vremenu nevolje. Za razliku od mnogih drugih proroka, o njegovu podrijetlu znamo nešto više: na početku knjige navodi se njegovo rodoslovlje sve do kralja Ezekije, što može upućivati na njegovo plemićko ili čak kraljevsko podrijetlo. Djelovao je u drugoj polovici 7. stoljeća pr. Kr., u vrijeme judejskog kralja Jošije, neposredno prije velikih religijskih reforma i u sjeni nadolazeće babilonske opasnosti.

Središnja tema Sefanijine knjige jest »dan Jahvin«, dan Božje pravde i suda. Ovaj prorok snažno i gotovo dramatično najavljuje dolazak toga dana, opisujući ga kao vrijeme tame, razaranja i kazne za grijeh:

»Blizu je dan Jahvin, veliki!
Blizu je i žurno dolazi!
Gorak je glas dana Jahvina:
tada će i junak zajaukati.
Dan gnjeva, onaj dan!
Dan tjeskobe i nevolje!
Dan užasa i pustošenja!
Dan pomrčine i naoblake!
Dan tmina i magluština!« (Sef 1, 14–15).

Te njegove riječi zahvaćaju ne samo Judeju i Jeruzalem, nego i okolne narode, čime Sefanija naglašava da je Bog Gospodar cijeloga svijeta i da njegova pravda obuhvaća sve ljude. Snažna slika »dana gnjeva« nadahnula je i poznatu latinsku posljednicu *Dies irae* (»U dan onaj, u dan gnjeva«), koja je stoljećima bila dio liturgije za pokojne. Ta se pjesma tradicionalno pripisuje franjevcu Tomi Čelanskomu iz 13. stoljeća, a snažno oslikava strahopoštovanje pred Božjim sudom upravo u duhu Sefanijina navještaja.

Posebno oštro prorok progovara protiv idolopoklonstva, ravnodušnosti i duhovne mlakosti. Kritizira one koji su se okrenuli lažnim bogovima, ali i one koji žive kao da Boga nema:

> »I u to vrijeme pretražit ću Jeruzalem sa zubljama i pohodit ću kaznom ljude koji miruju na svojoj vinskoj droždini i u svom srcu govore: ‘Jahve ne može učiniti ni dobro ni zlo’« (Sef 1, 12).

Takvu ravnodušnost Sefanija razotkriva kao opasnu jer udaljava čovjeka od istine i odgovornosti.

Ipak, unatoč snažnim upozorenjima, poruka knjige nije samo prijetnja, nego i poziv na obraćenje. Prorok potiče narod da traži Boga, pravednost i poniznost. U središtu toga poziva nalazi se ideja »ostatka« – malenoga broja poniznih i vjernih koji se uzdaju u Boga. To su oni koji će preživjeti sud i postati jezgra obnovljenoga Božjega naroda. Sefanija tako pokazuje da Božji sud nije samo razaranje, nego i pročišćenje.

Završni dio knjige donosi snažan preokret i otvara se prema nadi i radosti. Nakon najava suda prorok iznosi jedno od najljepših biblijskih obećanja:

»Jahve, Bog tvoj, u sredini je tvojoj,
silni spasitelj!
On će se radovati tebi pun veselja,
obnovit će ti svoju ljubav,
kliktat će nad tobom radosno
kao u dan svečani« (Sef 3, 18b–17).

Bog više nije prikazan u prvom redu kao sudac, nego kao onaj koji spašava, obnavlja i s ljubavlju prebiva među svojim narodom. Sefanijina poruka povezuje ozbiljnost Božjega suda s dubokom nadom. Sud razotkriva zlo i nepravdu, ali ne uništava konačnu Božju nakanu obnove i života.

4.10. Hagaj – prorok pravih prioriteta

Freska proroka Hagaja u Chiesa di San Giuseppe, Taormina, Italija

Ime proroka Hagaja znači »moj blagdan«, što može upućivati na radost povezanu s bogoslužjem i Božjom prisutnošću. Hagaj djeluje u posve određenom povijesnom trenutku, oko 520. godine pr. Kr., nakon povratka Izraelaca iz babilonskoga sužanjstva. Njegova knjiga jedna je od rijetkih u Bibliji koje vrlo

precizno datiraju prorokove govore, smještajući ih u vrijeme perzijskoga kralja Darija I.

Prorok Hagaj potiče upravitelja Zerubabela i velikog svećenika Jošuu da započnu izgradnju Drugog hrama u Jeruzalemu. Prema djelu Jana Recklebena iz 19. stoljeća

Središnji kontekst njegova djelovanja jest obnova Jeruzalema, a posebno ponovna izgradnja Hrama. Nakon povratka iz progonstva narod je započeo gradnju, ali je ubrzo, zbog teškoća, odustao. Zaokupljeni svakodnevnim brigama, ljudi su počeli graditi vlastite kuće i baviti se svojim poslovima, u čemu nisu imali željenoga uspjeha, a Dom je Jahvin ostajao zapušten. Upravo u toj situaciji Hagaj nastupa s jasnim i odlučnim pozivom: »Razmotrite svoje putove!« (Hag 1, 5).

Prorok upozorava ljude da loš rezultat njihova rada nije slučajan, nego posljedica zanemarivanja Boga i pogrješno postavljenih prioriteta. Kada osobni interesi dolaze ispred zajedničkoga dobra, nema istinskoga napretka. To je posebno vidljivo u odnosu prema Hramu jer on nije samo građevina, nego znak Božje prisutnosti i središte života cijele zajednice, opće dobro koje nadilazi pojedinca, ali mu ujedno koristi.

No to se može iskusiti tek kada smo sposobni staviti opći interes ispred privatnoga. Hagaj stoga naglašava da se briga za vlastiti život ne može odvojiti od brige za zajednicu. Tek kada se svatko zauzme za ono što je zajedničko dobro, i njegov osobni život počinje donositi plod. Obratno ne funkcionira. Zatvaranje u vlastite interese vodi u prazninu i neplodnost. Bez odnosa s Bogom, koji povezuje zajednicu, ni svakodnevni osobni trud ne donosi pravi plod.

Hagajeva poruka brzo je prihvaćena. Vođe naroda, upravitelj Zerubabel i veliki svećenik Jošua, zajedno s

narodom, odazivaju se na poziv i nastavljaju gradnju Hrama.

Zerubabel je bio potomak kralja Davida i perzijski upravitelj Jude (namjesnik) koji je nakon povratka iz sužanjstva predvodio obnovu naroda i Hrama. On je tako politički i povijesni vođa, ali i znak nade u obnovu Davidove loze. U tom trenutku Hagaj donosi snažnu riječ ohrabrenja: »Ja sam s vama – riječ je Jahvina« (Hag 1, 13). Ta jednostavna rečenica nosi duboku poruku: Božja prisutnost daje snagu i smisao svakomu djelovanju.

U drugom dijelu knjige prorok podiže pogled prema budućnosti. Iako novi Hram izgleda skromnije od Salomonova, Hagaj naviješta: »Slava ovoga drugog Doma bit će veća nego prvoga« (Hag 2, 9). Time pokazuje da prava vrijednost Hrama ne leži u njegovoj vanjskoj veličini, nego u Božjoj prisutnosti i djelovanju. U svjetlu Novoga zavjeta ta se misao dodatno produbljuje: Isus govori o svojemu tijelu kao o pravom Hramu (Iv 2, 19–21), a apostol Pavao uči da su vjernici »hram Duha Svetoga« (1 Kor 3, 16). Tako se Hagajeva poruka o obnovi Hrama može razumjeti kao slika dublje stvarnosti — Božje prisutnosti koja prebiva među ljudima i u njihovim životima.

Hagaj također podsjeća narod na važnost nutarnje čistoće i vjernosti. Izvanjski rad na Hramu treba biti praćen unutarnjom obnovom života. Tek tada Božji blagoslov može u potpunosti zahvatiti narod.

Knjiga završava obećanjem upućenim Zerubabelu, koje nosi i mesijanski prizvuk, nagovješćujući Božje djelovanje koje nadilazi tadašnji trenutak i otvara put budućnosti spasenja.

Hagaj je prorok konkretnoga djelovanja i nade. Njegova poruka pokazuje da vjera nije samo pasivni nutarnji stav i uvjerenje, nego traži vidljivo očitovanje u životu zajednice. Istodobno nas podsjeća da ni najveći napori nemaju pravi smisao bez Božje prisutnosti. Njegova riječ i danas odjekuje: treba nanovo

»razmotriti svoje putove« i staviti Boga, ali i zajedničko dobro, u središte života, jer tek tada ljudski rad postaje plodan, a zajednica se obnavlja.

4.11. Zaharija – prorok Božje obnove

Pariz, Francuska - 10. veljače 2019.: Vitraj u katedrali Notre Dame u Parizu, Francuska, koji prikazuje Zahariju, oca Ivana Krstitelja

Ime proroka Zaharije znači »Jahve se spomenuo«. To ime izražava temeljnu poruku njegove knjige: Bog nije zaboravio svoj narod, nego ostaje vjeran svojim obećanjima. Zaharija djeluje u isto vrijeme kao i prorok Hagaj, oko 520. godine pr. Kr., nakon povratka Izraelaca iz babilonskoga sužanjstva. Bio je svećeničkoga podrijetla i usko povezan s obnovom religijskoga života u Jeruzalemu.

Središnji kontekst njegova djelovanja, kao i kod Hagaja, jest obnova Hrama i zajednice. No Zaharija toj temi pristupa na poseban način. Njegova knjiga obiluje simboličkim viđenjima koja prenose Božju poruku. U tim viđenjima prorok pokazuje da obnova nije samo vanjski posao, nego dio dubljega Božjega plana koji zahvaća cijelu povijest.

Jedna od ključnih poruka koju Bog upućuje preko proroka Zaharije izražena je riječima: »Ne silom niti snagom, već duhom mojim!« (Zah 4, 6b). Te riječi upućene su Zerubabelu, upravitelju Judeje i potomku kralja Davida, koji je predvodio obnovu Hrama nakon povratka iz sužanjstva. Zaharija time naglašava da se Božji plan ne ostvaruje ljudskom moću ili političkom silom, nego Božjim djelovanjem koje vodi i podupire čovjekove napore.

U svojim viđenjima prorok često govori o »ostatku« – poniznima i vjernima koji se uzdaju u Boga. Poput drugih proroka nakon izgnanstva i Zaharija

naglašava da prava obnova zajednice mora uključivati unutarnju promjenu: pravednost, milosrđe i vjernost Bogu. On snažno potiče: »Sudite istinito i budite dobrostivi i milosrdni jedni drugima« (Zah 7, 9).

Posebno mjesto u knjizi zauzimaju mesijanske slike koje će kasnije dobiti svoje puno značenje u Novom zavjetu. Tako Zaharija naviješta dolazak kralja:

> »Klikni iz sveg grla, Kćeri sionska! Viči od radosti, Kćeri jeruzalemska! Tvoj kralj se evo tebi vraća: pravičan je i pobjedonosan, ponizan jaše na magarcu, na magaretu, mladetu magaričinu« (Zah 9, 9).

Ta slika ima duboko značenje. Za razliku od zemaljskih vladara koji dolaze na konjima kao znak moći i ratovanja, ovaj kralj dolazi na magarcu, životinji mira i svakidašnjice. Time se naglašava njegova poniznost, blagost i nenasilje. On ne dolazi kao osvajač, nego kao donositelj mira, oslanjajući se ne na silu, nego na Boga. Evanđelja te riječi prepoznaju kao ispunjene u Isusovu ulasku u Jeruzalem (Mt 21, 5; Iv 12, 15), čime pokazuju da se u njemu ostvaruje slika Mesije koji vlada ljubavlju i služenjem.

Prorok Zaharija također govori o »probodenom« liku: »Gledat će onoga koga su proboli« (Zah 12, 10), što Novi zavjet vidi kao nagovještaj Kristove muke i raspeća (Iv 19, 37). Na taj način Zaharijina viđenja nadilaze njegovo vrijeme i otvaraju pogled prema dubljemu razumijevanju Božjega spasenja.

Zaharija ne govori samo o sudu, nego i o obnovi i radosti. U njegovoj knjizi Bog obećava da će ponovno prebivati među svojim narodom: »Ljubavlju ljubomornom za Sion izgaram i gnjevom velikim plamtim za nj! Vraćam se na Sion, prebivati hoću sred Jeruzalema« (Zah 8, 3). Ta slika izražava konačni cilj Božjega djelovanja: zajedništvo Boga i njegova naroda.

4.12. Malahija – prorok Božjega glasnika

Ime proroka Malahije znači »moj glasnik«. To ime ujedno izražava njegovu ulogu. On je Božji poslanik koji donosi završnu riječ proročke tradicije Staroga zavjeta. Malahija djeluje nakon povratka iz babilonskoga sužanjstva, vjerojatno u 5. stoljeću pr. Kr., u vrijeme kada je Hram već obnovljen, ali se život naroda postupno vraća starim slabostima.

Za razliku od proročke žestine u ranijim razdobljima, Malahija nastupa u vremenu duhovnoga umora i ravnodušnosti. Izvanjski religiozni život postoji, ali često bez iskrena predanja. Upravo zato njegova knjiga poprima oblik dijaloga između Boga i naroda, u kojem se razotkrivaju skriveni stavovi srca. Bog govori o svojoj ljubavi, a narod uzvraća pitanjem: »Po čemu si nas ljubio?« (Mal 1, 2). Bog opominje svećenike zbog nemarnoga vršenja bogoslužja, a oni pitaju: »Čime smo prezreli ime tvoje?« (Mal 1, 6).

Prorok time pokazuje da problem nije samo u djelima, nego u izgubljenom odnosu s Bogom. Prozivajući svećenike koji prinose nedostojne žrtve, naglašava da poštovanje ispravne forme bogoslužja nije formalnost, nego izraz poštovanja i ljubavi.

Malahija također upozorava na nepravde u društvu: nevjernost u braku, nepoštenje i zanemarivanje onih koji su slabi, siromaha, udovica i stranaca. Time

naglašava da vjera u Boga mora imati konkretne posljedice u svakodnevnom životu. Bog traži pravednost i vjernost, a ne samo riječi.

Jedna od važnih tema knjige jest i pitanje Božje pravde. Narod se pita gdje je Bog kada zli uspijevaju, ali prorok odgovara da će doći »dan Jahvin«, dan suda i razlučivanja: »I tada ćete opet razlikovati pravednika od grešnika, onoga koji služi Bogu od onoga koji mu ne služi« (Mal 3, 18). Taj dan donijet će pravdu, ali i pročišćenje, poput ognja koji čisti zlato. Malahija snažno ističe i vjeru u Božju vjernost: »Ja, Jahve, ne mijenjam se« (Mal 3, 6). Unatoč ljudskoj nevjernosti, Bog ostaje postojan i vjeran svojim obećanjima. To daje nadu da obraćenje uvijek ostaje moguće: »Vratite se meni i ja ću se vratiti vama« (Mal 3, 7).

Posebno mjesto u knjizi zauzima obećanje o dolasku Božjega glasnika: »Evo šaljem glasnika da put preda mnom pripravi« (Mal 3, 1). Novi zavjet u tim riječima prepoznaje navještaj Ivana Krstitelja, koji pripravlja put Isusu Kristu (Mt 11, 10).

Završetak knjige nosi snažnu poruku nade:

> »Spomenite se Zakona Mojsija, sluge moga, kome sam na Horebu propisao zakone i uredbe za sav Izrael. Evo, poslat ću vam proroka Iliju prije nego dođe dan Jahvin, dan velik i strašan. On će obratiti srce otaca k sinovima, a srce sinova k ocima, da ne dođem i ne udarim prokletstvom zemlju« (Mal 3, 22–24).

Upravo se u tim završnim riječima Malahijine knjige vidi njezina osobita važnost. Spominju se Mojsije, kojemu je Bog dao Zakon, i prorok Ilija, koji dolazi prije dana Gospodnjega, što se u Novom zavjetu također povezuje s Ivanom Krstiteljem (Mt 17, 10–13).

Time posljednje riječi proroka Malahije ne zatvaraju samo niz starozavjetnih proroka, nego ujedno

Grobnice proroka (Hagaja, Zaharije i Malahije) na Maslinskoj gori kraj Jeruzalema

otvaraju obzorja prema Novomu zavjetu. Najava dolaska Božjega glasnika i poziv na pripravu srca djeluju kao most između dvaju Saveza. Prorok Malahija kao da stoji na tom mostu. Zaključuje jedno razdoblje, ali već pokazuje prema onomu što dolazi: ispunjenju Božjih obećanja u Kristu.

5. Razdoblje bez proroka

U židovskoj se tradiciji govori o razdoblju koje se naziva »razdoblje bez proroka«, a odnosi se na vrijeme koje nastupa nakon djelovanja posljednjih starozavjetnih proroka, osobito Hagaja, Zaharije i Malahije, u 5. stoljeću prije Krista. Nakon njih više se ne pojavljuju osobe koje bi, poput velikih proroka ranijih vremena, javno nastupale s novom i izravnom Božjom objavom upućenom narodu.

To međutim ne znači da je Bog prestao djelovati ili da je iščeznuo religiozni život. Naprotiv, riječ je prije o promjeni načina na koji se Božja riječ shvaća i prenosi. Umjesto novih proročkih objava u središte dolazi tumačenje već dane Objave. U tom razdoblju

važnu ulogu preuzimaju pismoznanci i učitelji Zakona, koji proučavaju Toru i proročke spise te ih primjenjuju na život naroda. Naglasak se tako pomiče s primanja nove riječi na vjernost i razumijevanje već izrečene Božje riječi.

Zato se to vrijeme ponekad opisuje kao svojevrsna »šutnja proroka«. U nekim židovskim predajama govori se da se »Sveti Duh povukao«, ne u smislu da je Bog odsutan, nego da više nema onoga istoga oblika proroštva kakav je postojao prije. Ta šutnja stvara ozračje iščekivanja i napetosti: narod i dalje živi od Božjih obećanja, ali čeka novo Božje djelovanje i jasniji govor.

Upravo u tom kontekstu Novi zavjet vidi posebnost Ivana Krstitelja. Nakon duga razdoblja bez proroka on se pojavljuje kao snažan glas koji ponovno poziva na obraćenje i pripravlja put Gospodinu. Zato ga Isus naziva prorokom, pa i većim od proroka (Mt 11, 9–11, Lk 7, 26–28). Ivan Krstitelj prekida razdoblje šutnje i otvara novo vrijeme u kojem će se Božja riječ potpuno objaviti u Isusu Kristu.

Zbog toga se »razdoblje bez proroka« ne treba shvatiti kao praznina bez smisla, nego kao vrijeme priprave i sazrijevanja. To je razdoblje u kojem narod uči živjeti od već primljene Objave, produbljuje vjeru i razvija snažno iščekivanje. Upravo to iščekivanje stvara duhovni prostor u kojem će se moći prepoznati dolazak Mesije i punina Božjega govora u Novom zavjetu.

3

POGLAVLJE

Proroci i Novi zavjet

3.

PROROCI I NOVI ZAVJET

Kupola katedrale s freskom proroka, Giovanni Francesco Barbieri - Guercino i Pier Francesco Mazzucchelli - Morazzone (1625. - 1627.), Piacenza, Italija

U Novom zavjetu često se susrećemo s prorocima Staroga zavjeta i njihovim riječima. Evanđelisti i apostoli rado ih navode kako bi pokazali da se u Isusu Kristu ispunjaju Božja obećanja dana kroz povijest (Mt 1, 22; Lk 24, 27). Time se jasno vidi kontinuitet: Bog koji je govorio po prorocima sada djeluje i govori na konačan način u Kristu (Heb 1, 1–2).

No proročka dimenzija ne ostaje ograničena samo na prošlost. I u samom Novom zavjetu susrećemo ljude koji imaju proročku ulogu ili su izričito nazvani prorocima. Posebno mjesto među njima zauzima Ivan Krstitelj, a uz njega se spominju i proročica Ana (Lk 2, 36–38), Agab (Dj 11, 27–28; 21, 10–11), Juda i Sila (Dj 15, 32), proroci i učitelji u Antiohiji (Dj 13, 1) te Filipove kćeri (Dj 21, 9).

"Propovijed svetog Ivana Krstitelja" autora Jacoba (Jacquesa) de Gheyna II (1565.-1629.). Kunsthistorisches Museum (Muzej povijesti umjetnosti) u Beču.

Ivan Krstitelj

Posebno mjesto u Novom zavjetu zauzima Ivan Krstitelj, koji se pojavljuje kao prorok na samom prijelazu između Staroga i Novoga zavjeta. Nakon duga razdoblja bez proroka njegov nastup doživljava se kao ponovno buđenje proročke riječi. Evanđelja ga jasno prikazuju kao proroka (Mt 14, 5; Mk 11, 32), a Isus za njega kaže da je »više od proroka« (Mt 11, 9).

Ivan stoji u kontinuitetu sa starozavjetnim prorocima. Poput njih poziva na obraćenje, upozorava na grijeh i pripravlja narod na Božji dolazak. Njegova je poruka snažna i jednostavna: »Obratite se jer približilo se kraljevstvo nebesko!« (Mt 3, 2). On propovijeda na rubu judejske pustinje, izvan središta moći, poput proroka prošlosti, i poziva ljude

na unutarnju promjenu srca kao pripravu za ono što dolazi.

Ipak Ivanova uloga nije samo u tome da bude još jedan u nizu proroka. Njegova posebnost leži u tome što on ne samo naviješta dolazak Mesije, nego ga i izravno pokazuje. Dok su starozavjetni proroci govorili o budućem vremenu, Ivan je vidio Isusa i rekao: »Evo Jaganjca Božjega koji oduzima grijeh svijeta« (Iv 1, 29).

Ta gesta pokazivanja vrlo je važna. Ivan ne usmjerava pažnju na sebe, nego na Krista. Zato kaže: »On treba da raste, a ja da se umanjujem« (Iv 3, 30). Time jasno pokazuje da je on glas koji priprema put, ali cilj toga puta jest susret s Kristom.

Evanđelje po Ivanu dodatno naglašava tu ulogu: »Ne bijaše on Svjetlo, nego – da posvjedoči za Svjetlo« (Iv 1, 8).

Ivan je svjedok koji stoji kao most između obećanja i ispunjenja. S njime završava starozavjetno vrijeme iščekivanja i započinje novo vrijeme ispunjenja.

U tom je smislu Ivan Krstitelj jedinstven među prorocima: 1) posljednji je prorok Staroga zavjeta; 2) prvi svjedok Novoga zavjeta; 3) onaj koji izravno upućuje na prisutnoga Mesiju.

Njegova veličina nije samo u vlastitoj poruci, nego u tome što prepoznaje i pokazuje Krista. Zato Isus može reći da među rođenima od žene nema većega od Ivana (Mt 11, 11), ali sam Ivan svjedoči da je onaj koji dolazi nakon njega veći od njega: »Ja vas, istina, krstim vodom na obraćenje, ali onaj koji za mnom dolazi jači je od mene. Ja nisam dostojan obuće mu nositi. On će vas krstiti Duhom Svetim i ognjem« (Mt 3, 11; Mk 1, 8; Lk 3, 16; Iv 1, 27).

Kip Ivana Krstitelja na Karlovom mostu u Pragu

Ivan tako utjelovljuje samu bit proroštva: ne usmjeravati ljude na sebe, nego upućivati na Boga koji dolazi. U njemu proročka tradicija doseže svoj vrhunac jer proroštvo prelazi iz riječi u susret, iz navještaja u pokazivanje: Mesija je tu. »Evo Jaganjca Božjega!«

Proročica Ana

Starica Ana u Evanđelju po Luki naziva se proročicom ne toliko zbog nekoga velikoga javnoga nastupa, nego zbog načina na koji živi i zbog onoga što prepoznaje u ključnom trenutku Božjega djelovanja. Luka je prikazuje kao staricu koja gotovo stalno boravi u Hramu, posvećena molitvi i postu, u tišini i iščekivanju: »Nije napuštala Hrama, nego je postovima i molitvama danju i noću služila Bogu« (Lk 2, 37b). Njezin život nije obilježen spektakularnim događajima i riječima, nego vjernošću i otvorenošću Bogu.

Rembrandt: *Proročica Ana*

Upravo iz te duboke povezanosti s Bogom proizlazi njezina proročka sposobnost. Ona zna prepoznati ono što drugi ne vide. Kada Josip i Marija donose dijete Isusa u Hram, Ana »u taj čas nadođe«. »Hvalila je Boga i svima koji iščekivahu otkupljenje Jeruzalema pripovijedala o djetetu« (Lk 2, 38). Taj izraz sugerira da njezina reakcija nije slučajna, nego vođena unutarnjim nadahnućem. U djetetu koje mnogi vide tek kao jedno od mnoge slične djece ona prepoznaje ispunjenje Božjih obećanja.

Time Ana postaje glasnica nade, ona koja tumači ono što se događa i pomaže drugima da shvate da je vrijeme iščekivanja došlo svojemu ispunjenju. U tom smislu ona predstavlja one tihe i vjerne ljude Izraela koji su živjeli u razdoblju »šutnje proroka«, ali nisu izgubili vjeru. Ona pripada onima koji ustrajno čekaju Božju utjehu i spasenje, bdiju i mole. Kada Bog konačno djeluje, upravo takvi ljudi prvi prepoznaju njegov zahvat u povijesti.

Rembrandt: *Šimun i Ana prepoznaju Gospodina u Isusu*

Zato je naziv proročice za Anu duboko opravdan. Ona ne prorokuje budućnost u klasičnom smislu, nego čini ono što je srž svakoga proroštva: prepoznaje Božje djelovanje u sadašnjosti i o njemu svjedoči drugima. U tome se njezina uloga podudara s temeljnim razumijevanjem proroštva kao osluškivanja Boga i prenošenja njegove riječi.

Proroci u Djelima apostolskim

U Djelima apostolskim vidimo da je u ranoj Crkvi dar prorokovanja bio živ i važan. Proroci nisu bili samo pojedinci, nego su djelovali unutar zajednice, pomažući joj razumjeti Božju volju i ohrabrujući vjernike.

Agab – jedan je od najpoznatijih proroka u životu rane Crkve (Dj 11, 27–28; 21, 10–11). On najavljuje veliku glad, što potiče kršćane da pomognu braći u Judeji. Kasnije proriče i Pavlovo uhićenje, simboličnom gestom vezujući vlastite ruke Pavlovim pojasom. Agab tako pokazuje da prorok prepoznaje što dolazi i pomaže zajednici da se pripremi i djeluje.

Juda i Sila – nazivaju se prorocima i posebno se ističu po tome što ohrabruju i jačaju zajednicu (Dj 15, 32) . Njihovo prorokovanje nije vezano uz predviđanje budućnosti, nego uz riječ koja gradi i učvršćuje vjeru.

Proroci i učitelji – U Antiohiji nalazimo skupinu proroka i učitelja: Šimuna zvanoga Niger, Lucija Cirenca i Manahena (Dj 13, 1). Ondje se vidi da proroštvo nije samo osobni dar, nego dio života zajednice. Upravo u molitvi tih proroka Duh Sveti potiče Crkvu da pošalje Pavla i Barnabu u misije. To pokazuje da proroci slušaju Duha Svetoga i pomažu Crkvi donositi važne odluke.

Filipove kćeri – radi se o kćerima Filipa koji se naziva evanđelistom, a bio je jedan od prve sedmorice đakona. On je ugostio apostola Pavla u Cezareji Primorskoj kada je putovao prema Jeruzalemu. Evanđelist Luka, autor Djela apostolskih, tom prigodom bilježi: »On je imao četiri kćeri djevice koje su prorokovale« (Dj 21, 9). Time Novi zavjet jasno svjedoči da su i žene imale proročku ulogu u ranoj Crkvi. Njihovo prorokovanje potvrđuje da je to dar Duha dan cijeloj zajednici, a ne samo pojedinim skupinama.

Apostol Pavao o prorokovanju

Sve prethodno rečeno pokazuje da je proroštvo u ranoj Crkvi bilo živo i prisutno. Upravo ovdje važno je razumjeti što »prorokovati« znači u novozavjetnom smislu. Prema Pavlu prorokovati ne znači ponajprije otkrivati budućnost, nego govoriti nadahnutu riječ za izgradnju zajednice: »Tko pak prorokuje, ljudima govori: izgrađuje, hrabri, tješi« (1 Kor 14, 3). Prorok je stoga onaj koji prepoznaje Božju volju u konkretnoj situaciji i prenosi je zajednici razumljivim riječima.

U istom kontekstu Pavao daje prednost prorokovanju u odnosu na govor u jezicima (1 Kor 14).

Govor u jezicima (glosolalija) ima vrijednost kao osobna molitva i izraz Duha, ali često nije razumljiv zajednici. Prorokovanje, naprotiv, izravno koristi svima jer gradi zajednicu razumljivom riječju. Zato Pavao kaže: »Tko govori drugim jezikom, sam sebe izgrađuje, a tko prorokuje, Crkvu izgrađuje. A htio bih da vi svi govorite drugim jezicima, ali većma da prorokujete. Jer veći je tko prorokuje, negoli tko govori drugim jezicima, osim ako protumači Crkvi radi izgrađivanja« (1 Kor 14, 4–5). Time naglašava da je mjerilo svakoga dara korist za zajednicu, a ne izvanjski dojam ili duhovna izvanrednost.

Upravo Pavlove upute otkrivaju i važnu činjenicu o ulozi žena u ranoj Crkvi. U Prvoj poslanici Korinćanima pretpostavlja se da žene mole i prorokuju u zajednici (1 Kor 11, 5). Njegova napomena u tom kontekstu da žene kada prorokuju trebaju pokrivati glavu odnosi se na tadašnju kulturu, običaje i način izražavanja dostojanstva, ali ujedno jasno svjedoči da su žene aktivno sudjelovale u bogoslužju i imale proročku službu.

To treba povezati s drugim mjestom gdje Pavao kaže da žene trebaju šutjeti u Crkvi (1 Kor 14, 34). Te se riječi ne odnose na apsolutnu zabranu govora, nego na potrebu reda u bogoslužju i izbjegavanje nereda ili prekidanja. U svjetlu cijele poslanice postaje jasno da Pavao ne ukida govor žena, nego uređuje način njihova sudjelovanja kako bi zajednica bila izgrađena u miru i redu.

U Antiohiji, kako smo već spomenuli, nalazimo skupine proroka i učitelja (Dj 13, 1), što pokazuje da proroštvo pripada životu zajednice. No Novi zavjet upozorava i na njegova izobličenja. Primjer Šimuna vračara (Dj 8, 9–24) pokazuje pokušaj da se Božji dar iskoristi za osobnu korist i moć. Time se jasno razlikuje pravo proroštvo – koje je dar i služenje – od lažnoga, koje traži vlastitu korist.

Iako se Pavao ponajprije naziva apostolom, njegovo djelovanje ima snažnu proročku dimenziju (Gal 1, 11–12). On naviješta Božju riječ, tumači otajstvo Krista i poziva zajednice na obraćenje.

Isus prorok i ispunjenje prorokā

U središtu Novoga zavjeta stoji Isus Krist, koji je i sam prepoznat kao prorok (Mt 21, 11; Lk 7, 16), ali ujedno nadilazi sve proroke jer je Sin Božji, utjelovljena Božja Riječ (Iv 1, 14). Evanđelja jasno pokazuju kako ljudi u njemu prepoznaju proročku dimenziju, a to se osobito vidi u Isusovu pitanju učenicima: »Što govore ljudi, tko je Sin Čovječji?« (Mt 16, 13).

Učenici odgovaraju: »Jedni kažu: Ivan Krstitelj, drugi: Ilija, treći: Jeremija ili jedan od proroka« (Mt 16, 14). Ti odgovori otkrivaju kako narod razumije Isusa kao nastavak proročke tradicije koja se ponovno pojavljuje. Ljudi u njemu prepoznaju Božji glas, ali ga još uvijek smještaju u poznate kategorije. Isus je

prepoznat kao jedan od proroka, no njegovo pravo značenje ostaje još nedovoljno shvaćeno.

Kada je uskrisio mladića, sina jedinca udovice iz Naina, prisutni je narod uzviknuo: »Prorok velik usta među nama! Pohodi Bog narod svoj!« (Lk 7, 16). Slična dinamika pojavljuje se i u susretu uskrsnuloga Isusa s učenicima na putu u Emaus (Lk 24, 13–35). Učenici ondje opisuju Isusa kao »proroka – silna na djelu i na riječi pred Bogom i svim narodom« (Lk 24, 19). To je istinito, ali još uvijek nepotpuno razumijevanje njegova identiteta: prepoznaju ga kao proroka, ali ne uviđaju da se u njemu ispunja cjelina proročke objave.

Zato uskrsnuli Isus čini presudan korak: »Počevši tada od Mojsija i svih proroka, protumači im što u svim Pismima ima o njemu« (Lk 24, 27). Time pokazuje da proroci nisu samo niz pojedinačnih glasova iz prošlosti, nego jedinstveno svjedočanstvo koje vodi k njemu. Tek kada je u kući razlomio i dao

im kruh, otvorile su im se oči (Lk 24, 31) te shvaćaju da Isus nije samo prorok među prorocima, nego ispunjenje svega što su proroci naviještali.

U tom svjetlu postaje jasno: nazvati Isusa prorokom znači prepoznati dio istine, ali ne i njezinu puninu. On ne samo da govori Božju riječ, nego jest Božja Riječ. U njemu se proročka objava ne ukida, nego dovodi do svoje punine i konačnoga smisla. Zato u njemu završava proročka šutnja i započinje novo vrijeme u kojem Bog govori na konačan i potpun način, kako stoji na početku Poslanice Hebrejima: »Više puta i na više načina Bog nekoć govoraše ocima po prorocima; konačno, u ove dane, progovori nama u Sinu« (Heb 1, 1–2a).

Knjiga Otkrivenja kao proročka knjiga

Knjiga Otkrivenja zauzima posebno i jedinstveno mjesto u Novom zavjetu jer je ujedno posljednja knjiga cijele Biblije. Već na početku naziva se »proroštvom« (Otk 1, 3), čime jasno pokazuje svoju pripadnost velikoj biblijskoj proročkoj tradiciji. No njezino proroštvo ima i posebnu zadaću: ne govori samo o sadašnjosti, nego usmjerava pogled prema konačnomu ispunjenju Božjega plana.

Knjiga Otkrivenja pripada književnomu obliku koji se naziva apokaliptika. Apokaliptički način izražavanja rabi raznolike slike, simbole i viđenja kako bi otkrio skrivenu stvarnost Božjega djelovanja u povijesti. Dok klasični proroci često govore izravno i opominju narod konkretnim riječima, apokaliptika produbljuje tu poruku. Pokazuje da iza vidljivih događaja stoji nevidljiva borba između dobra i zla te da Bog vodi povijest prema svojoj konačnoj pobjedi. Tako se u Otkrivenju proroštvo i apokaliptika međusobno nadopunjuju. Proroštvo tumači sadašnjost i poziva na obraćenje, a apokaliptika otvara pogled prema konačnomu smislu povijesti.

Kao što Stari zavjet završava proročkim knjigama koje bude iščekivanje i naviještaju dolazak Mesije, tako i Novi zavjet završava snažno simboličnom i proročkom knjigom koja otvara pogled prema drugomu Kristovu dolasku. Proroci Staroga zavjeta gledaju unaprijed prema dolasku Krista, koji se ostvario utjelovljenjem Božjega Sina, a Otkrivenje gleda prema njegovu dolasku u slavi, na svršetku vremena.

U tom smislu Otkrivenje stoji kao završna točka, ali ne zatvara Bibliju u smislu završetka poslije kojega više nema ničega, nego je ostavlja otvorenom prema budućnosti. Ta knjiga tumači sadašnjost vjernika, često obilježenu progonstvima, stradanjima i nesigurnošću, u svjetlu sigurne Božje pobjede. Kroz slike, simbole i viđenja poručuje da povijest nije bez smisla, nego da je vodi Bog prema konačnomu ispunjenju. Na kraju će pobijediti dobro, a ne zlo; ljubav, a ne mržnja. Poruka Otkrivenja jest da se već sada svrstamo na stranu pobjednika, a to je Isus Krist.

Posebno je snažan završni dio knjige, a time i cijele Biblije, u kojem Crkva upućuje molitvu Kristu: »Dođi, Gospodine Isuse!« (Otk 22, 20).

Ta je molitva sažeta u drevnom kršćanskom zazivu »Maranatha«, što na aramejskom jeziku kojim je govorio Isus znači: »Dođi, Gospodine!« Ona izražava duboko iščekivanje i pouzdanje prve Crkve, ali i trajno stajalište kršćanske vjere. Zato Otkrivenje nije knjiga straha, nego knjiga nade. Njezino proroštvo nije usmjereno na puku znatiželju o budućnosti, nego na budnost, vjernost i iščekivanje Krista koji je već došao, ali još uvijek očekujemo njegov drugi dolazak u slavi.

ZAKLJUČAK

Proroci – Božji glasnici kroz povijest spasenja

Proroci zauzimaju posebno mjesto u Svetom pismu jer su ljudi koje je Bog pozvao da njegovu riječ prenose narodu. Njihova zadaća nije bila ponajprije predviđati budućnost, nego pomagati ljudima prepoznati Božju volju, razumjeti smisao događaja i ostati vjerni Savezu. Zato se prorok prije svega može opisati kao Božji glasnik.

Kroz cijeli Stari zavjet proroci se pojavljuju u različitim okolnostima i razdobljima. Od Abrahama i Mojsija preko Samuela, Natana, Ilije i Elizeja pa sve do velikih i malih proroka, njihovo je poslanje ostalo isto: govoriti u Božje ime, opominjati na nevjernost, braniti pravednost te buditi nadu u Božje spasenje.

Iako se proroci međusobno razlikuju po osobnosti, vremenu djelovanja i načinu naviještanja, njihove poruke povezuju zajedničke teme:

vjernost Bogu i Savezu
poziv na obraćenje
osuda idolopoklonstva
potreba iskrenoga i vjerodostojnoga bogoslužja
zauzimanje za siromašne, slabe i potlačene
odgovoran odnos prema stvorenomu svijetu
društvena pravednost i milosrđe
upozorenje na posljedice grijeha
nada u Božji oprost i obnovu
iščekivanje Mesije i Božjega kraljevstva.

Proroci su bili uvjereni da Bog djeluje u povijesti. Zato su povijesne uspjehe i nevolje naroda tumačili u svjetlu njegova odnosa prema Bogu. Njihov navještaj pokazuje da politička moć, vojna snaga i gospodarsko blagostanje sami po sebi ne mogu spasiti narod ako nema vjernosti Bogu i pravednosti među ljudima.

Veliki proroci ostavili su osobito dubok trag u povijesti spasenja. Izaija naviješta Boga koji spašava te donosi najjasnije mesijanske tekstove Staroga zavjeta. Jeremija govori o novom savezu upisanu u ljudska srca. Ezekiel naviješta novo srce i novi duh te obnovu naroda nakon propasti. Daniel svjedoči o vjernosti Bogu u vrijeme progona i o konačnoj pobjedi Božjega kraljevstva.

Mali proroci razvijaju iste temeljne teme iz različitih perspektiva. Hošea naglašava Božju vjernu ljubav, Joel izlijevanje Duha na sav narod, Amos društvenu pravednost, Jona Božje milosrđe prema svim narodima, Mihej pravednost i nadu povezanu s Betlehemom, a Malahija pripravu za dolazak Gospodina.

Za kršćane proroci imaju posebno značenje jer njihove riječi svoj puni smisao dobivaju u Isusu Kristu. Novi zavjet neprestano pokazuje da se u Kristu ostvaruju obećanja koja su proroci naviještali. Zato se Isus može razumjeti kao vrhunac i ispunjenje cijele proročke predaje. On nije samo jedan u nizu proroka, nego utjelovljena Božja Riječ.

Posebno mjesto između Staroga i Novoga zavjeta zauzima Ivan Krstitelj. On je posljednji veliki prorok iščekivanja i prvi svjedok ispunjenja. Njegovo poslanje sažeto je u riječima: »Evo Jaganjca Božjega!« Tim riječima pokazuje na Isusa Krista i otkriva da je prava svrha svakoga proroštva usmjeriti ljude prema njemu.

No ni u Novom zavjetu proročka služba ne prestaje. Duh Sveti i dalje nadahnjuje Crkvu te se pojavljuju proroci i proročice koji riječju hrabre, tješe i

izgrađuju zajednicu. Apostol Pavao naglašava da pravo prorokovanje izgrađuje, hrabri i tješi te ljude vodi prema Bogu.

Posljednja biblijska knjiga, Otkrivenje, pokazuje da povijest ima cilj i smisao. Bog vodi svijet prema konačnoj pobjedi dobra, pravde i ljubavi. Zato Biblija završava molitvom punom nade: »Dođi, Gospodine Isuse!« (Otk 22, 20).

Zaključno možemo reći da biblijski proroci nisu samo osobe iz davne prošlosti. Njihove riječi i danas pozivaju vjernike da slušaju Božji glas, prepoznaju njegovo djelovanje u svijetu, zauzimaju se za istinu, pravednost i milosrđe te s nadom očekuju puno ostvarenje Božjega kraljevstva.

Stari zavjet
Knjiga Postanka (Post)
Knjiga Izlaska (Izl)
Levitski zakonik (Lev)
Knjiga Brojeva (Br)
Ponovljeni zakon (Pnz)
Knjiga o Jošui (Jš)
Knjiga o Sucima (Suci)
Knjiga o Ruti (Rut)
Prva knjiga o Samuelu (1 Sam)
Druga knjiga o Samuelu (2 Sam)
Prva knjiga o Kraljevima (1 Kr)
Druga knjiga o Kraljevima (2 Kr)
Prva knjiga Ljetopisa (1 Ljet)
Druga knjiga Ljetopisa (2 Ljet)
Ezra (Ezr)
Nehemija (Neh)
Tobija (Tob)
Judita (Jdt)
Estera (Est)
Prva knjiga o Makabejcima (1 Mak)
Druga knjiga o Makabejcima (2 Mak)
Psalmi (Ps)
Izaija (Iz)
Jeremija (Jr)
Tužaljke (Tuž)
Baruh (Bar)
Ezekiel (Ez)
Daniel (Dn)
Hošea (Hoš)
Joel (Jl)
Amos (Am)
Obadija (Ob)
Jona (Jon)
Mihej (Mih)

Nahum (Nah)
Habakuk (Hab)
Sefanija (Sef)
Hagaj (Hag)
Zaharija (Zah)
Malahija (Mal)
Novi zavjet
Evanđelje po Mateju (Mt)
Evanđelje po Marku (Mk)
Evanđelje po Luki (Lk)
Evanđelje po Ivanu (Iv)
Djela apostolska (Dj)
Poslanica Rimljanima (Rim)
Prva poslanica Korinćanima (1 Kor)
Poslanica Galaćanima (Gal)
Poslanica Hebrejima (Heb)
Prva Petrova poslanica (1 Pt)
Otkrivenje (Otk)

ČATIĆ, Ivica. Proroštvo i proroci u Izraelu. *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 142 (2014.) 2, 67-68.

LUJIĆ, Božo. *Starozavjetni proroci, II. prerađeno i prošireno izdanje*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2010.

LUJIĆ, Božo. *Proroci. Osoba, vrijeme, poruka.* Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2015.

PERIŠ, Josip et al. *Zajedno u ljubavi. Udžbenik za katolički vjeronauk sedmoga razreda osnovne škole*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

REBIĆ, Adalbert. *Prorok čovjek Božji*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost,1982.

RUNJE, Domagoj. Postati i biti prorok, *Živo vrelo* 42 (2025.) 12, 2-7.

VIDOVIĆ, Marinko. Proroštvo u Bibliji. *Zbornik radova međunarodnog teološkog skupa KBF-a u Splitu*, 1998., 4.1: 28-57.

VIŠATICKI, Karlo. (Ne)poznati i manje poznati proroci u Starom zavjetu. u*: Iščekivati i požurivati dolazak dana Božjega: zbornik radova u čast prof. dr. sc. Peri Aračiću prigodom 65. obljetnice života*, priredili Ivo Džinić i Ivica Raguž, Đakovo: Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, 2009., 503-516.

